

Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljećana hrvatskome nacionalnom prostoru (Korpus ćirilometodskih književnih tekstova)

Lukić, Milica

Source / Izvornik: **Lingua Montenegrina - časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja**, 2009, 3, 85 - 124

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:554859>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

UDK: 821.163.1(497.5)“18”

Milica LUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera

**POPULARIZACIJA ĆIRILOMETODSKE IDEJE
U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA
NA HRVATSKOME NACIONALNOM PROSTORU
(Korpus ćirilometodskih književnih tekstova)**

U tekstu se analiziraju književno(umjetnički) tekstovi prikupljeni u zagrebačkome Katoličkom listu, Glasniku Biskupija Đakovačke i Srijemske, zadarskoj Katoličkoj Dalmaciji, splitskome Pučkom listu, Viencu i brojnim drugim publikacijama s ciljem da se ukaže na taj respektabilan korpus ćirilometodskih tekstova, uglavnom prigodničarskoga karaktera, i njihovu ulogu u popularizaciji ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća. U tekstu se daje i nacrt za podjelu ćirilometodske književnosti druge polovice 19. stoljeća u genealoškome smislu: 1. pjesničke prigodnice: a) prigodnice posvećene Sv. Braći, prigodnice posvećene velikim ćirilometodijancima 19. stoljeća (J. J. Strossmayeru, Franji Račkome, Mihovilu Pavlinoviću, papi Lavu XIII. i dr.), b) epovi (epiliji); 2. epistolarni žanrovi: a) okružnice ili cirkularna pisma, b) adrese – predstavke – javna pisma; 3. retoričke vrste: a) govori, b) propovijedi; 4. molitve u čast Sv. Braći; 5. autobiografska proza: a) putopisi.

Ključne riječi: *ćirilometodska baština, 19. stoljeće, ćirilometodska književnost*

0. Uvod

Kako bi slika o ponovno afirmiranoj i promoviranoj ćirilometodskoj ideji u drugoj polovici 19. stoljeća na hrvatskome nacionalnom prostoru, a koja je bila uključena u općeslavenske tokove, bila što obuhvatnija i vjerodostojnija, u razmatranje je te problematike potrebno u obzir uzeti i respektabilan korpus književno(umjetničkih) tekstova razasutih uglavnom po

periodici toga vremena, pučkim kalendarima i rijetkim ukoričenim zbirka-ma. Tekstovi su to koji svjedoče o načinima popularizacije drevne baštine Sv. Konstantina-Ćirila i Metoda deset stoljeća kasnije, u trenutku kada je njezina snaga temeljena na zajedničkome književnom jeziku – staro-slavenskome – i cijelom nizu kulturoloških fenomena koji su s njim pove-zani, ponovno prepoznata kao integracijski čimbenik među Slavenima, tzv. jezičnim nacijama, kako ih naziva mađarski povjesničar I. Bibo,¹ i kao sredstvo u borbi svakog pojedinog slavenskog naroda za osamostaljenje i konstituiranje moderne nacije po uzoru na ostale europske narode.

1. Teorijski pristup

Kada govorimo o korpusu ćirilometodske književnosti druge polovice 19. stoljeća, moramo prvenstveno imati na umu kako ona nema nikakve (ili gotovo nikakve) sličnosti s tradicionalnom srednjovjekovnom ćirilometodskom književnosti osim što dijeli s njom neke od temeljnih tema i motiva poput života i misije Sv. Braće. U specifičnome društveno-političkom i kulturnom kontekstu u kojemu nastaje, ona postaje značajan čimbenik društvene angažiranosti preuzimajući na sebe višestruki zadatak, dijelom naslijeđen iz prethodnoga razdoblja preporodne književnosti, za-datak koji je povjeren i znanosti toga vremena:

- a) pomoći proširenju kulta Sv. Ćirila i Metoda;
- b) ubrzati povratak crkvenoslavenskoga jezika u liturgijsku upotrebu;
- c) poduprijeti slavensku uzajamnost;
- d) poduprijeti proces oblikovanja moderne nacije;
- e) poduprijeti proces izmirenja Istočne i Zapadne crkve.

Znanstveni je diskurs diskurs ograničene komunikativnosti, a budući da se ćirilometodska ideja željela probiti u široke narodne slojeve, bilo je potrebno posegnuti za diskursima pojačane izražajnosti i poten-cirane komunikativnosti, pa se tijekom druge polovice 19. stoljeća počela profilirati kroz različite književne žanrove mahom pučkoga karaktera. Analiza tekstova prikupljenih u zagrebačkome Katoličkom listu, Glasniku Biskupija Đakovačke i Srijemske, zadarskoj Katoličkoj Dalmaciji, split-skome Pučkom listu, Viencu i brojnim drugim publikacijama pokazuje da u genološkome smislu, dakako još uvijek uvjetno, možemo govoriti o sljedećoj podjeli ćirilometodske književnosti druge polovice 19. stoljeća:

¹ I. Bibo, Raspad teritorijalnog statusa Srednje i Istočne Europe i nastanak jezičnoga naciona-lizma, - u: I. Bibo – T. Huszar – J. Szucs, *Regije europske povijesti*, Zagreb, 1995, str. 18–24.

1. pjesničke prigodnice:
 - a) prigodnice posvećene Sv. Braći,
 - b) prigodnice posvećene velikim ćirilometodijancima 19. stoljeća (J. J. Strossmayeru, Franji Račkome, Mihovilu Pavlinoviću, papi Lavu XIII. i dr.),
 - c) epovi (epiliji);
2. epistolarni žanrovi:
 - a) okružnice ili cirkularna pisma,
 - b) adrese – predstavke – javna pisma;
3. retoričke vrste:
 - a) govori,
 - b) propovijedi;
4. molitve u čast Sv. Braći;
5. autobiografska proza:
 - a) putopisi.

Iako je oskudan, u svjetlu promišljanja P. Pavličića i ovdje možemo govoriti o žanrovskome sustavu² 19-stoljetne ćirilometodske književnosti budući da raspolažemo skupinom književnih formi koje se sve oslanjaju na istu poetiku i između sebe dijele one izražajne mogućnosti koje im, u svjetlu poetike, stoje na raspolaganju: teme, stihove, stilove, tipove kompozicije, društvene funkcije i ostalo. Književne forme unutar navedenoga sustava također, kako to kaže Pavličić, računaju jedne na druge, pa se raslojavaju prema svojim komunikacijskim mogućnostima na različite vrste koje su slične na općem, poetičkom planu, svjedočeći ujedno o prirodi poetike koja iza njega stoji, u ovom slučaju o utjecaju društvenih zbivanja na karakter književnoga ostvarenja. Želimo li žanrovski sustav ćirilometodske književnosti 19. stoljeća smjestiti u pripadajuće stilsko razdoblje, onda je zasigurno riječ o romantizmu, za koji je, kao književni pokret i stilsko razdoblje, i karakteristično da se u pojedinim europskim zemljama javlja u doba njihovih velikih društvenih i nacionalnih gibanja i promjena (krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća), kakve su iznova zahvatile hrvatski nacionalni prostor u drugoj polovici 19. stoljeća, to više što je, kako to tumači književni povjesničar i akademik Dubravko Jelčić, romantizam uvijek bio, gdje god se javio i kad god to bilo, tijesno vezan s idejom slobode, umjetničke ili političke, a u Hrvatskoj prije svega političke!³ Budući da

² P. Pavličić, *Književna genologija*, Liber, Zagreb, 1983, str. 131.

³ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Drugo, znatno prošireno izdanje, Nak-

se romantizam u nas ugradio najprije u pokret hrvatskoga narodnog preporoda, a time i u proces konstituiranja moderne hrvatske nacije, nije se oblikovao u homogenu i stilski čistu pojavu, već je izrastao kao hrvatski književni romantizam u specifični i samorodni književni stil koji nije bez dodira s europskim, ali je od njega bitno drukčiji. Jelčić tvrdi kako nikada do tada književnost u Hrvatskoj nije bila tako važan društveni čimbenik te da nikada prije i malo kada poslije hrvatska riječ nije ušla tako duboko u sve slojeve društva i sve oblike društvenog života, niti je ikada prije tako moćno utjecala na život pojedinca i oblikovanje individualne i kolektivne svijesti Hrvata.⁴ Upravo zbog žive svijesti o jedinstvu hrvatskih zemalja i na koncu, jedinstvu Slavena u konfesionalnome i političkom smislu, bitnom odrednicom ćirilometodske književnosti 19. stoljeća možemo smatrati odnos mitskoga i nacionalnoga. Tim se je problemom u hrvatskoj znanosti o književnosti sustavno pozabavila Ljiljana Ina Gjurgjan,⁵ koja u svome radu, iako ne spominje ni jedno ostvarenje ćirilometodskoga karaktera već svoje tvrdnje temelji na usporedbi poetika Vladimira Nazora i W. B. Yeatsa, sintetizira temeljne odrednice ćirilometodske književnosti 19. stoljeća polazeći od tvrdnje da u književnostima naroda koji nemaju vlastitu državu, a tako je to s Hrvatima u 19. stoljeću, konstituiranje nacionalne svijesti ovisi o kulturi, pa u skladu s tim u takvim narodima književnost igra važnu ulogu. Ona nadalje ulogu takve književnosti vidi ponajprije u očuvanju narodnoga jezika, a u našem slučaju riječ je o očuvanju sintetičkoga čimbenika među slavenskim narodima – crkvenoslavenskoga jezika u liturgiji, koji se često, iako pogrešno, u periodici 19. stoljeća naziva narodnim jezikom. Slaveni su inače, kako smo to već ranije pokazali, svoju nacionalnost shvaćali kroz jezik kao bitan element nacionalnog bića, ali i izvan takva poimanja jezika, dakle izvan promišljanja o njemu kao konstitutivnome elementu nacionalnoga bića, on postaje važan zbog svoje uloge primarnoga čimbenika u prenošenju nacionalne tradicije. Naime, ona vjerovanja i predaje koje konstituiraju nacionalno biće čuvaju se ponajprije u jeziku i pomoću njega prenose. Kada opisujemo ćirilometodsku književnost u drugoj polovici 19. stoljeća, tada vrijedi i sljedeća postavka Lj. I. Gjurgjan: „Književnost u bezdržavnih naroda ima često prosvjetiteljsku funkciju, zamjenjujući tako

lada Pavičić, Zagreb, 2004, str. 89.

⁴ Isto, str. 147.

⁵ Vidi: *Mitsko i nacionalno*. - u: Mit, nacija i književnost „kraja stoljeća“: Vladimir Nazor i W. B. Yeats, NZMH, Zg, 1995.

kulturne institucije i nacionalno školstvo.“⁶ Tu prosvjetiteljsku funkciju književnost ispunjava na dva načina: u razdobljima bliskim racionalnoj koncepciji kao što su prosvjetiteljstvo, protorealizam, realizam, ona nastoji razviti svijest o vlastitoj tradiciji i kulturi, približavajući povijesne činjenice širokoj publici, dok u razdobljima umjetničkoga stvaralaštva koja su sklonija imaginativnom nastoji ispuniti prazan prostor povijesti, nadomješćujući povijest mitom, a faktografiju imaginacijom.

Ćirilometodska književnost 19. stoljeća imala je zadaću ostvariti osjećaj nacionalnoga identiteta pa je u skladu s tim morala pribjeći mitologizaciji onako kako je to opisao Roland Barthes, gdje se nacionalna polarizacija naše (hrvatsko i slavensko) – strano (ono što obilježuje neprijatelje ćirilometodske ideje) također shematizira. Naime, jasnom polarizacijom dobra i zla, našega i tuđega, stvara se jasan, jednoznačan znak s kojim se je moguće identificirati. Međutim, to nije jedini postupak mitologizacije. Afirmiranje životopisa Sv. Braće u književnome iskazu predstavlja pokušaj da se povijest rekonstruira u obliku umjetničkog mita, da se drevne legende ožive, čime se stvara jasan, recepcijski ekonomičan domoljubni semantem. Gjurgjanova naglašava da je u takvu semantemu najvažnije da se dokidanjem linearne naracije, koja je zamijenjena cikličkim konceptom vremena, prošlost povezuje s budućnosti u jasnoj projekciji, dok se sadašnjost prikazuje kao privremeno stanje koje mora biti prevladano: „U toj opreci privremenosti i stalnosti, ono Vječno trijumfira. Uz to, jasnom polarizacijom Dobra i Zla sugerira se moralno jasan i jednoznačan sustav vrijednosti. Takav sustav vrijednosti budi u recipijenta osjećaj sigurnosti koji proizlazi iz osjećaja kontinuiteta. Takav pak osjećaj pridonosi osjećaju pripadanja jednoj tradiciji i tako jača osjećaj nacionalnog identiteta.“⁷

U razmatranju problematike 19-stoljetne ćirilometodske književnosti možemo se poslužiti i promišljanima V. Žmegača o suvremenoj zbilji kao književnome problemu. Oživljavanje problematike odnosa između iskustvene građe i književnog uobličavanja, između elemenata životnih priča i literatnog diskursa⁸ ovdje treba promatrati u stvarnosti jednoga društveno-političkoga trenutka (zbilja) koji književnosti stavlja u obvezu da se njime pozabavi kao temom. „Mimetička“ zbilja 19. stoljeću postaje ona iz 9. stoljeća, u kojoj se traži „spas“. Stav pisaca prema stvarnosti izrasta iz

⁶ Isto, str. 65.

⁷ Isto, str. 66.

⁸ Vidi: Viktor Žmegač, *Suvremena zbilja kao književni problem*. - u: Batušić / Kravar / Žmegač, *Književni protusvjetovi*, Poglavlja iz hrvatske moderne, MH, Zg, 2001.

neposredno doživljenoga ili posredno usvojenoga iskustva koje je rezultat spoznaja suvremene znanosti. Legitimitet takvu korpusu tekstova u drugoj polovici 19. stoljeća daju velike ćirilometodske obljetnice, pa svi ti tekstovi poprimaju prigodničarski karakter s jedne strane, a s druge više nego se čini zasijecaju u povijesnu zbilju druge polovice 19. stoljeća. Književnost je samo sredstvo, i kao takva u drugome planu; u prvom je planu poruka koju nosi kroz pjesničke obrasce, propovijedi, govore koji lako i brzo prodiru u narod. Ona teži formama pojačane komunikativnosti, pa zato u ćirilometodskoj književnosti 19. stoljeća i nema razvijenih, opsežnih književnih formi (izuzetak su dva putopisa). Možda je i to jedan od razloga što je ta književnost, koju s jedne strane obilježuju romantičarske (ostati vjeran pučkome načinu izražavanja), a s druge modernističke težnje (intertekstualnost u književnosti), ostala na margini istraživanja povjesničara hrvatske književnosti;⁹ komunikacija na stručnoj i znanstvenoj razini ionako je uspostavljena opsežnim i brojnim knjigama o različitim aspektima ćirilometodske problematike (pitanja o jeziku, pismu, izdanja kanonskih spomenika, filološke rasprave itd.). I kod M. Šicela nalazimo tvrdnju da je nova književnost nakon preporodnoga razdoblja opterećena imperativom aktivnog sudjelovanja kao sredstva u spoznavanju i utvrđivanju nacionalnog identiteta u presudnim trenucima rađanja moderne hrvatske nacije, a istodobno u porođajnim mukama traženja novoga jezično-književnog

⁹ Podatke smo provjerili u sljedećim književnim povijestima: Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Izdanje Matice Dalmatinske, Zagreb, 1913. (Izdala Matica hrvatska.) Jagićev tekst *Hrvatska glagolska književnost* podijeljen je u 5 dijelova: Razdoblje od druge polovice IX. stoljeća do god. 1248, Razdoblje od 1248. do godine 1483, Razdoblje glagolske knjige od god. 1483–1630, Razdoblje glagolske književnosti od 1630–1750, Razdoblje od kraja XVIII. do kraja XIX. stoljeća – to je tekst koji s jedne strane može dati legitimitet našim stavovima o terminu „ćirilometodska književnost 19. stoljeća“, iako Jagić u njemu spominje isključivo društveno-politički kontekst i uvjete propadanja staroslavenske (glagoljske) liturgije i dotiče, samo usput, pitanje Parčičeva *Misala*, temeljeći svoj iskaz uglavnom na podacima Luke Jelića iz knjige *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae*; Slavko Ježić, *Hrvatskoj književnosti 1100–1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. (prema prvom izdanju knjige: Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944). Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb / Cankarjeva založba Ljubljana, 1987; Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*. Od Bašćanske ploče do danas, Golden marketing, Zagreb, 2003; Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Šk, Zagreb, 1983; Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997; Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga I. Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750–1881), Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

kanona, pa se u to vrijeme najmanje razmišljalo o literarnosti, o estetskoj vrijednosti književnoga djela.¹⁰ Ona je „opterećena“ i dalje prosvjetiteljskim idejama i tendencijama, nastojeći da pozitivnim povijesnim, ali i pseudopovijesnim primjerima nacionalno „probudi“ hrvatsko čitateljstvo, nudi mu ideju o etičkom i jezičnom povezivanju Južnih Slavena (i Slavena uopće) koju nakon Gaja nastavljaju nositelji ćirilometodske ideje, što su je u ranijim razdobljima već isticali i spominjali Juraj Križanić, Pavao Ritter Vitezović, Slovak Jan Kollar – inicijator ideje o sveslavenskoj uzajamnosti kojega su ilirci posebno cijenili. Tako poetska matrica koja je u prvoj polovici 19. st. nosila ilirsku ideju, u drugoj polovici 19. st. postaje nositeljicom ćirilometodske ideje organizirane u književnost koja se ne oblikuje u pravac već čini korpus, veliku skupinu tekstova zajedničkoga nazivnika unutar različitih književnih pravaca 19. stoljeća. To tvrdeći, poštujemo i postavke o kontinuitetu/diskontinuitetu koje su uveli ruski formalisti u suvremenu književnu teoriju, jer ćirilometodska književnost druge polovice 19. stoljeća ostaje u nacionalnom, duhovnom, donekle i žanrovskom i stilskom kontinuitetu sa sebi prethodećom ilirskom književnosti.¹¹

Dometnuli bismo na ovome mjestu još i to kako vjerodostojnosti književnih povijesti doprinosi poznavanje i onih njezinih tokova koji ne spadaju u vrhunce i nisu nužno dijelom organiziranih poetika poput ćirilometodske književnosti 19. stoljeća, pa ćemo u nastavku donijeti podatke koji bi donekle mogli popuniti praznine na tome području.

2. Pjesničke prigodnice

Najbrojniju kategoriju ćirilometodskih književnih tekstova čine pjesničke prigodnice posvećene Sv. Braći, velikim ćirilometodijancima 19. stoljeća (J. J. Strossmayeru, Franji Račkome, Mihovilu Pavlinoviću, papi Lavu XIII. i dr.) i jedan ep, točnije epilij – *Sveta priča o solunskoj braći, slovjenkim apostolima Sv. Ćirilu i Metodu*, objelodanjen o prvoj velikoj ćirilometodskoj obljetnici koja se slavila u 19. stoljeću – tisućnici moravske misije 1863. godine u okviru albuma što ga je uredio Franjo Rački *Tisućnica slovjenkih apostolah Sv. Ćirila i Metoda*. Već smo naglasili kako povijesti hrvatske književnosti ne bilježe podatke o korpusu ćirilometodskih tekstova u drugoj polovici 19. stoljeća. Izuzetak je Slavko Ježić, koji u *Hrvatskoj književnosti 1100–1941*. spominje samo jedno djelo, i to upravo *Svetu priču*, o čemu kaže: „Godine 1863. proslavljena je tisuć-

¹⁰ M. Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga I. Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750–1881), Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, str. 287/8.

¹¹ Vidi: Maja Bošković Stulli, *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 1, str. 76.

godišnjica dolaska Sv. Ćirila i Metodija među Slavene, pa je tom zgodom izdana *Tisućnica slovjenskih apostolah Sv. Cirila i Metoda* (Zagreb, 1863.) s pjesničkim prinosima I. Trnskoga i P. Preradovića te znanstvenim F. Račkoga, V. Jagića i M. Mesića¹², a nešto dalje dodaje kako I. Trnski 60-ih godina 19. stoljeća „pjeva prigodne spjevove svetoj solunskoj braći“.¹³ Budući da je *Sveta priča* potpisana inicijalima, u znanosti se pojavilo još jedno mišljenje o njezinu autorstvu. Divna Zečević autorstvo pripisuje Janku Tomboru,¹⁴ tvrdeći kako je iz teksta *Svete priče* jasno da ju je pisao svećenik.¹⁵ Inače, Tombor iste godine u kalendaru *Dragoljub* piše *Pjesmu na dan Svet. Cyrilla i Methoda*¹⁶ kao prolegomenu tekstu *Zasluge Sv. Cirila i Methoda za slavenske narode* u kojemu naglašava da je slavljenje Ćirila i Metoda prilika da se odgovori na pitanje „koliko danas ljubimo svoj jezik“. Čini se da D. Zečević nije znala za pismo Franje Račkoga upućeno Petru Preradoviću 11. lipnja 1862. u svezi s Preradovićevom pjesmom *Slovjenski Dioskuri*, koja je uvrštena u Album tisućnice. To je pismo uz još nekoliko drugih objelodanjeno u 17. broju Vienca iz 1894. i razrješuje dilemu o autorstvu *Svete priče*. Rački u njemu eksplicitno kaže: „Vašu krasnu pjesmu, čim ju dobih od Trnskoga, odmah ju ponesoh u tiskarnu, te će se svakako tiskati u Albumu. Sadržaj bit će mu dosta zanimiv; te ćemo u tom pogledu svakako nadkriliti Beogradjane. Od pjesništva bit će Vaša pjesma i poveći pjesmotvor od Trnskoga (istaknula M. L.).“¹⁷ *Sveta priča o solunskoj braći*,

¹² *Hrvatskoj književnosti 1100–1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. (prema prvom izdanju knjige: Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944), str. 238.

¹³ Isto, str. 243.

¹⁴ Janko Tombor (1825–1911). Po rođenju Slovak; djelujući u Hrvatskoj, osjećao se Hrvatom. Studij bogoslovije polazio u peštanskom sjemeništu, u kojemu je upoznao Adolfa Vebera Tkalčevića, Eugena Kvaternika, Antu Starčevića i druge Hrvate. Nakon završena školovanja 1846. odlučuje se za obavljanje svećeničke službe u Hrvatskoj. Služio je po raznim župama đakovačke biskupije: od 1862. župnik je u Erdeviku, od 1875. u Piškorevcima. U vrijeme Bachova apsolutizma neumorno je surađivao u Nevenu. Političkim se člancima javljao u Slavenskom jugu i u Sudslawische Zeitungu, a pjesmama, pripovijetkama i novelama u Nevenu, Danici, Katoličkom listu i Dragoljubu. Godine 1867. izabran je za srijemskoga narodnog zastupnika u hrvatskom saboru. Na zajedničkim hrvatsko-ugarskim saborima 1870. i 1878. u Pešti bio je hrvatski narodni zastupnik. Nakon umirovljenja živio je u Đakovu. Djela: *Izabrana djela*, *Hrvatski narodni preporod*, *Ilirska knjiga II*, PSHK, knj. 29, Zagreb, 1965. Prema: I. Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb / Cankarjeva založba Ljubljana, 1987, str. 530.

¹⁵ Divna Zečević, *Pučki prigodni tekstovi 19. stoljeća u slavu „slavenskih apostola“ Ćirila i Metodija*. - u: Slovo, Zagreb, 1986, br. 36, str. 212.

¹⁶ *Dragoljub*. Hrvatski kalendar za godinu 1863. Uredio Gjuro Stjepan Deželić. U Zagrebu, str. 67.

¹⁷ *Pisma Franje Račkoga Petru Preradoviću*, Vienac, 1894, br. 17, str. 271.

slovenskim apostolima Sv. Cirilu i Metodu (I–XXXVII) stihovana je priča (spjev) spjevana u desetercu i sastavljena od pet dijelova kroz koje se razlaže kronologija života i misije Sv. Braće Konstantina Ćirila i Metoda. Riječ je zapravo o apologiji staroslavenskoga liturgijskoga jezika. U drugome se dijelu spjeva javlja, kao sekundarni žanr, *Hvalospiev* od dvanaest rimovanih četverostiha upućen Bogu i domovini, a koji zahvaljuje za mogućnost da se (hrvatski / slavenski) narod obraća Bogu svojim jezikom, što se posebno vidi iz sljedeće strofe:

Slava tebi Bože!
Što nam slovo krasno,
Pri tvom žrtveniku
Zamnjat smije glasno! (XV)

Trnski taj sekundarni žanr u priču uklapa u trenutku u kojemu Sv. Braća, došavši u Moravsku, slave svoju prvu misu na staroslavenskome, narodu razumljivu jeziku:

A kad braća pri oltaru božjem
Istijem se oglašiš glasom
Pojuć slavu Bogu na visini!
Onud narod silni zaplakao,
Zaplakao od radosti velje,
Čeg u prvu ruku neshvaćae,
To mu sad se u dušu upilo!
Što se o led grudih razbijalo,
To mu sada srce uznosilo! (...)

Takva se postupka prihvaća kako bi pojačao taj, preko Moravljana, za sve slavenske narode ključni trenutak njihove kulturne povijesti, posebno ga izdvojio i naglasio kao ponovno oživljenu ideju svoga vremena, jer to je ideja koja u sebi nosi sve vrline demokratskih društava, ideja koja je simbol slobode i samostalnosti, svih bolnih točaka pjesnikova vremena.

Kako je spjev posvećen tisućgodišnjici dolaska Sv. Braće među Slavene, koja se 1863. godine posebno svečano slavila među slavenskim narodima mnogim crkvenim i kulturnim manifestacijama,¹⁸ njegov prigod-

¹⁸ Obilježavanju ćirilometodskih obljetnica književnim su se uradcima pridružili i ostali Slaveni, napose Slovaci, među kojima se ističu pjesnici: Andrej Sladkovič, autor pjesme *Lipa ćirilometodska*, i Pavol Orszag Hviezdoslav, koji je objavio kraće epske pjesme: *Pribina*, *Rastislav* i *Žalost Svatoplukova*. Tisućgodišnjicu smrti Sv. Metoda Hviezdoslav je proslavio veličanstvenom pjesmom *Psalam na tisućgodišnjicu uspomene vjeronavjestitelja Sv. Ćirila i Metoda*. Objavio ju je u drugom svesku almanaha *Živena posvećenom „Uspomeni svetih prvoučitelja slavenskih Ćirila i Metoda uz tisućgodišnje sjećanje na blaženu smrt Metodovu“*. Vidi: Štefan Vragaš (Prema staroslavenskom tekstu i drugim prijevodima sastavio), *Život Sv. Konstantina Ćirila i život Sv. Metoda*, Matica slovačka, 1991.

ničarski karakter zahtijevao je i pomicanje na aktualnu, 19-stoljetnu vremensku razinu, koja je u očima Slavena bila samo preslikom uvjeta i događaja iz 9. stoljeća, koji su upravo zbog takva senzibiliteta postali pogodnom metaforom tisuću godina kasnije, i to iz perspektive jednoga iz plemena slavenskih naroda – hrvatskoga. Autor je glas naroda, njegov zagovornik pred autoritetom Crkve i države u želji da se staroslavenska liturgija proširi na cijeli hrvatski narod, sve hrvatske biskupije, upravo onako kako je to u senjskoj i ostalim dalmatinskim biskupijama.

* * *

Minu eto tisuća godinah,
 Otkad poče naše bogoštovlje.
 Svi Slovjeni slave tisućnicu
 Svoga spasa, svoga preporoda,
 Svi Slovjeni k jednu su svetčari!
 Bit će slave, kakve do sad nebi
 Po svih zemljah i na Velehradu
 Gdjeno svetci dane boravljahu.
 I slavu će slaviti na jugu
 Braća moja Hrvati ponosni,
 Svomu kralju vjerni podanici.
 Svetkovat će god solunske braće,
 Kakono se skoro ustanovi
 S voljom kralja i svetoga otca.
 Kažu meni, istina je živa,
 Da imade u primorju sljepac,
 Što sav misal na pamet nauči,
 Pak ga slovi od same miline,
 Tko ga čuje, pobožno ga sluša.
 A što sliepcem umnim se omili,
 Omili se i narodu svemu!
 Još mi vele i sam vidjeh glavom,
 Da primorac, kada sluša misu,
 Kad mu slavu božju zapjevaju,
 Od milinja radostno zaplače,
 Da i duša primorčeva pjeva!
 Al je braćo, služba tud hrvatska!
 S toga jedan glas je po narodu,
 Glas se od mog otiskuje srca:
 Kano što je Senju na kamenju,
 Da je tako po svoj domovini,
 Po trojednoj dičnoj kraljevini;
 Da nas naši veliki pastiri
 Po solunskoj podadu se braći,

Da nam budu Ćirili, Metodi,
I što narod tako živo želi,
Majka crkva da mu to udieli:
Gdje se u nas slava božja pjeva,
Da slobodno majčin glas zamnieva,
Da u ime Ćirila Metoda
Glas taj bude svjetlom milog roda.

Spomenuli smo pjesmu Petra Preradovića *Slovyjenski Dioskuri* (XL–XLIV) objavljenu u istome albumu sa *Svetom pričom* 1863. Ona je zanimljiva zbog posebnoga načina prikazivanja Svete Braće. Zbog njihova grčkoga podrijetla Preradović u njima vidi Zeusove i Ledine sinove blizance Kastora i Poluksa (Polieduka), polubogove iz grčke mitologije koji su simbol oličenja bratske ljubavi i nerazdvojne povezanosti između dvojice ljudi.¹⁹ Preradović Svetu Braću diže na pijedestal božanstava i jako mu je stalo da slavenstvo cijelom svijetu obznani što mu znače Sveta Braća. Želja koja će se ostvariti okružnicom Lava XIII. *Grande munus* da Sveta Braća postanu zaštitnicima cijele, opće crkve, a ne samo slavenskih naroda, već je prisutna u ovoj pjesmi. U krajnjemu svome smislu Preradovićeve pjesničke težnje oživjet će tek potkraj 20. stoljeća, kada Ivan Pavao II. Svetu Braću bude proglasio suzaštitnicima Europe. U okviru ideje i mita o sveslavenskoj zajednici i srodnosti slavenskih naroda došlo je do uskrснуća značenja pojave i djela Ćirila i Metoda kojih je dvostruko bratstvo po krvi i životnom pozivu trebalo poučno predstavljati i vrhunski simbol porodične povezanosti svih Slavena:

(...)

Sviet Helenski u slavno si doba
Dva je brata s ljubavi njihove,
Što ih vjerno vezaše do groba,
Medju svoje stavio bogove,
I visoko počitjuć oba
Povjerio njima svoje brode,
Da ih morem nadziru i vode.

Kad Zeusu kraj na zemlji stiže
Tè i rod mu lišen bude vlasti,
Tad tú braću sviet u zvijezde diže
I mjesto joj gore dade časti,
Gdje i sada, svom izvoru bliže,
Blistajuć u slavi se sjaju,
Dvijem zvijezdama slavno ime daju.

¹⁹ B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Dioskuri – grč. Dios – Zeusov + koros – sin, str. 302.

Takvu braću i Slavjanstvo ima;
Dva su muža, riedka, neobična
Po zasluži najvećoj medj svima,
Po poslanstvu božjem njemu dična;
Jer Slavjanstvo dužnikom je njima,
Da luč ona, što sa neba sinu,
I Slavjansku porasvietli tminu.

Istim će se motivom – *slavenskih Dioskura* u pjesmi *Slovenskim Sv. Apostolima Ćirilu i Metodu tisućnim godom uvedbe staroslovenskoga jezika u liturgiji Zapadne crkve* pozabaviti i Stjepan Buzolić.²⁰ On će ih, doduše pogrešno, smjestiti na grčki, poganski Olimp „(...) njekoč sročiste Peruna, Ljelja, Lada (...)“, ali iznevjeravanjem te povijesne istine poduprijet će onu umjetničku koja će mu pomoći da naglasi vjerovjesničke osobine Svete Braće, koja poganstvo (jezičnike) privode svetoj vjeri (kršćanstvu).

O značenju djela Ćirila i Metoda pisali su u prozi i stihu afirmirani pjesnici, predstavnici tzv. visoke književnosti, te brojni pučki pjesnici koji su u prigodnim tekstovima u prozi i pučkom desetercu o značenju Ćirila i Metoda informirali i poučavali najširi sloj pučanstva, pokazujući, kako kaže D. Zečević, da je ideja o južnoslavenskoj zajednici našla i prepoznala u Ćirilu i Metodu svoju zastavu i neosporni dokaz za stoljetnu kulturu i vjersku utemeljenost slavenskih naroda.²¹ U zbirci Jurja Kapića *Pučke pisme* (drugo izdanje), Split 1895, skupljene su pjesme koje je Kapić objavljivao u Pučkome listu prethodnih godina. Njegov je temeljni cilj produbiti poznavanje „naše slavne povisnice“ u puku, dakle, sam određuje karakter svojih napisa, koji potvrđuje i motom *Gusle gude, da narod probude* – oni su didaktičko štivo, društveno angažirano: „Htio sam, puče, da saznaš putem pisme, koju ti najvoliš, kako je u našem narodu niklo pametnih i vridnih glava; kako je svegjer kod nas bivalo po izbor junaka, te kako u svitu malo ima slavnijega imena do hrvatskoga“, te dodaje kako mu je namjera opjevati važne događaje iz povjesnice slavenskih naroda: „(...) jer je prostrano polje naše povisnice (...)“ (Iz predgovora *Hrvatskom puku*). U pjesmaricu su uvrštene sljedeće pjesme Ćirilometodskoga karaktera:²²

²⁰ Katolička Dalmacija, petak, 18. lipnja 1880, god. XI, br. 44, str. 1–2.

²¹ Divna Zečević, *Pučki prigodni tekstovi 19. stoljeća u slavu „slavenskih apostola“ Ćirila i Metodija*, Slovo, Zagreb, 1986, br. 36, str. 203.

²² U zbircu su uvrštene i ove pjesme: *Pisma o starinskom gradu Solinu, o njegovom rasulu i o dolasku Hrvata u današnju domovinu; Pisma o Tomislavu, prvom hrvatskom kralju, okrunjenom god. 925. po Isukrstu; Pisma o Kulinu banu, koji je banovao u Bosni*

1. *Pisma o svetim slovinskim apoštolima Ćirilu i Metodiju, koji su na ovome svitu živili devetoga vika po Isukrstu (1-4)*,²³ sastoji se od 58 katrena i pisana je u desetercu te po uzoru na ostale stilizira životopis Sv. Apostola. Na naslovnici Pučkoga lista,²⁴ gdje je pjesma objavljena 1893. godine, ispred same pjesme stoji sljedeći tekst:

Svetoj Braći Slavjanskim Apoštolima
ĆIRILU I METODIJU
čiji blagdan sutra
po svemu okolišu zemaljskomu krstova crkva – slavjanski narod osobito
svetkuje – slavi – štuje
„PUČKI LIST“
bez pomoći s neba u ništa se ne uhvajući
da puk naš u duhu vire – narodnog prava – ponosa
posvitli – ojača – naputi
u njihove se trude patnje ugledajući
ZA SVOJE ODVITNIKE NJIH ODABIRAJUĆI POD NJIHOVO SE
POKROVITELJSTVO
stavljajući
svaku blagodat nad narodom našim u njih proseći
kliče:
Slava vam na nebu božji ugodnici – Slava dika na zemlji
NARODA NAŠEG MILJENICI
SLAVA!

2. *Pisma o biskupu Štrosmajeru (52–56)*
3. *Pisma o Mihovilu Pavlinoviću (57–66)*

Ove dvije potonje pjesme promoviraju one osobine dvojice hrvatskih velikana 19. stoljeća koje ih definiraju kao ćirilometodijance.

Osvrnut ćemo se na *Pismu o biskupu Štrosmajeru* napisanu na Uskrs 1893. u povodu izlaska iz tiska Parčićeva glagoljskog Misala, koja promovira one osobine toga hrvatskoga velikana 19. stoljeća koje ga definiraju kao ćirilometodijanca. Naime, biskup je Strossmayer glavni pokretač obnove ćirilometodske baštine na hrvatskome nacionalnom prostoru pa i

od godine 1180–1204 po Isukrstu; Pisma kako Hrvati potukoše nemile Tatare na širokom Jelinskom polju godine 1242; Pisma o Tvrtku Kotromanoviću, prvom bosanskom kralju, koji je vladao od godine 1353 do 1391; Pisma o ženidbi kneza Krsta Frankopana sa kneginjom Julijom talijankom; Pisma o Petru Zrinskom i šuri mu Krstu Frankopanu; Pisma o Jelačiću banu; Pisma o Mili Gojsalićevoj, koja slavno poginu za svoju otačbinu godine 1649 po Isukrstu (koja se sastoji od pet dijelova – dušaka) te Pisma kako Dalmatince pričekaoše u hrvatskoj Banovini miseca kolovoza godine 1891.

²³ Pjesma je u Pučkome listu objavljena bez dodatka *koji su na ovome svitu živili devetoga vika po Isukrstu*.

²⁴ U Splitu 4. srpnja 1893, br. 5, god. I, str. 33.

u širim, slavenskim okvirima. Upravo je on još 1859. godine o svome prvom biskupskom posjetu Rimu u Promemoriji koju je predao papi Piu IX. potaknuo tiskanje staroslavenskih liturgijskih knjiga u hrvatskoj redakciji staro(crkveno)slavenskog jezika, poglavito temeljne liturgijske knjige – misala. Rezultat njegova zalaganja Parčičev je glagoljski Misal izišao iz tiska u Rimu 1893. godine. Juraj je Kapić Strossmayera kao ćirilometodijanca opjevao u tristotine i četiri pučka deseterca u kojima kronološkim redom, počevši od njegova rođenja, bilježi važne događaje Strossmayerova života (školovanje u Beču i Pešti, boravak na Bečkome dvoru, imenovanje za biskupa, sudjelovanje na Prvome vatikanskom koncilu 1870. godine i dr.) i upisuje ih u epsku pjesničku strukturu. Kapić o Strossmayeru pjeva kao što se i inače pjeva o epskim događajima i junacima: sve su njegove osobine hiperbolizirane, sve su definirane kao uzorne. Moglo bi se gotovo reći da Kapić Strossmayerov lik definira u skladu s promišljanjima A. Jollesa²⁵ o svetačkim likovima; on ga časti na isti način na koji časti i Sv. Braću – kao svetački uzor, vrijedan oponašanja i nasljedovanja te ne propušta istaknuti njegovo biskupsko geslo: *Sve za vjeru i domovinu!* Za nas su posebno zanimljivi oni dijelovi te epske pjesničke strukture koji se izravno odnose na pojedine ćirilometodske događaje. Tako Kapić najprije spominje Strossmayerovo ustoličenje za biskupa na drevnoj biskupskoj stolici Sv. Metoda:

(...)

U srid ravne zemlje Slavonije,
Osta prazna biskupska stolica,
Djakovačka na glasu odavna
Na kojoj je i Metod sidio,
Što Ćirila svetog brat je bio. (...) ²⁶

Kapić potom priču o biskupu Strossmayeru nastavlja s ćirilometodskom okružnicom pape Lava XIII. *Grande munus* iz 1880, kojom se Sveta Braća proglašavaju općim svecima Katoličke crkve i velikim sveslavenskim hodočašćem 1881, koje je vodio biskup Strossmayer kako bi katolički slavenski narodi zahvalili papi za taj veliki dar:

(...)

Osamdeset i prve godine
Otac Papa Lave trinaesti
Svega svita diže na oltare
Apoštole našeg roda stare
Svetu braću Ćirila, Metoda,
Pa Strossmayer ne ustegnu hoda,
Već tom zgodom on ode do Rima
Baš na glavi prid Slovincem svima.

²⁵ Vidi: A. Jolles, *Jednostavni oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.

²⁶ Pučki list, 1893, br. 7, str. 49.

Ocu Papi Strossmayer zahvali,
Apoštole što naše proslavi,
Te u crkvi na dan svečanosti
Progovori pun Božje kriposti.
Život kaza Metoda Ćirila,

Svi Slovinci plakahu od mila (...) ²⁷

U 5. broju Pučkoga lista iz 1894. Juraj je Kapić objavio pjesmu od dvanaest osmeračkih katrena u povodu smrti drugoga velikog ćirilometodijanca 19. stoljeća, Strossmayerova velikog prijatelja i suradnika dr. Franje Račkoga. Upravo zbog te njihove prijateljske i stručne povezanosti na istome, ćirilometodskom polju, Kapić je svoju pjesmu posvetio biskupu Strossmayeru, što je izravno, već naslovom naglasio – *Biskupu Štrossmayeru prigodom smrti Frana Račkoga*.²⁸ Kapić tuži nad Strossmayerovim gubitkom, ističe prijateljsku ljubav i suradnju dvojice velikih ćirilometodijanaca za dobrobit hrvatskoga naroda u maniri u kojoj su o Svetoj Braći Ćirilu i Metodu pjevali Petar Preradović²⁹ i Stjepan Buzolić – kao o slavenskim Dioskurima, koji predstavljaju simbole oličenja bratske ljubavi i nerazdvojene povezanosti dvojice ljudi. Napose Kapić ističe ulogu Franje Račkoga u borbi za obnovu staroslavenskoga bogoslužja na hrvatskome nacionalnom prostoru:

Što si tužan, Štrosmajere?
Zašto plačeš, naša diko?
Rad čega te obuzelo
Uzdisanje priveliko?

Ah što velim, jadnom meni?
Rački ti je priminuo,
Kojega si ponajviše
Ti častio i ljubio.

Kako narod prosvitliti,
Kada ti bi zamišljao,
Svegjer bi se s Franom Račkim
Kao s bratom svitovao,

²⁷ Pučki list, 1893, br. 7, str. 49–50.

²⁸ Pučki list, br. 5, 1894, str. 36.

²⁹ Vidi Preradovićevu pjesmu *Slovenski Dioskuri u Tisućnica slovjenskih apostolah Sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1863. te Buzolićevu *Slovenskim Sv. Apostolima Ćirilu i Metodu tisućnim godom uvedbe staroslovenskoga jezika u liturgiji Zapadne crkve u Katoličkoj Dalmaciji* br. 44, god. XI, 1880, str. 1–2.

Jer je Rački bio glava
Najbistrija iza tvoje
Megju svima, što se danas
U Hrvatskoj našoj broje.

Ljubio je domovinu,
U kojoj je iznikao,
Glagoljicu našu lipu

U Rimu je branit znao. (...) (Istaknula M. L.)

U pjesmi (šest deseteračkih četverostiha) koju je posvetio zagrebačkome nadbiskupu Jurju Posiloviću³⁰ Kapić ističe osobine biskupa Strossmayera koje bi Posilović trebao nasljedovati, čime do izražaja iznova dolazi osobina koju za svetačke likove ističe već spominjani A. Jolles – imitabilnost. Posilović bi, dakle, želi li biti dobar „pastir svome stadu“, trebao nasljedovati osobine biskupa Strossmayera koje također imaju ćirilometodska obilježja, što se potencira već poznatom Posilovićevom prošlošću kao senjskoga biskupa koji je za svoje tadašnje dijeceze Senjsku i Modrušku uveo Parčičev glagoljski Misal u obvezatnu uporabu:

(...)

Budi dakle ti Strossmajer novi,
Pruži svoju darežljivu ruku,
Strossmajera slidi sveto dilo,
Svitlost širi u hrvatskom puku.

Te, kad Bog nam digne Strossmajera,
Koji nam je pohvala i dika,
Bit će nam u tuzi utiha,
Da imamo vridna zaminika!

Prigodnica S. Gregorčića *Slovenci biskupu Strossmayeru, 19. ožujka 1888*, objelodanjena u 13. broju Viena iz 1888 (str. 1), zanimljiva je iz dvaju razloga: zato što pokazuje da je Strossmayer i među ostalim slavenskim narodima uživao ugled obnovitelja ćirilometodske baštine, te zbog literarnoga postupka kojim se Strossmayer uspoređuje sa svojim uzorima, Sv. Ćirilom i Metodom, čijoj je ideji posvetio cio svoj život. U pjesmi se javlja i vrlo važan motiv staroslavenskoga liturgijskog jezika za čiji se povratak u uporabu Strossmayer desetljećima zdušno borio:

(...)

Ti zvězda vzôrna si!
Bil zvest si v vek Bogú in rôdu.
Bil zvest Cirilu in Metôdu,
In – sebi!

³⁰ *Jurju Posiloviću novomu Zagrebačkom nadbiskupu.* - u: Pučki list, br. 16, god. IV, 1894, str. 124.

(...)

Oj slava Tebi!
Ti svetiš bratom rodnim tam,
Oj sveti še sirotim nam,
Brez zvezde zdaj popotnim nam.
Dve zvezdi nam sta kdaj sijali
Ciril, Metodij sta se zvali...
Umrla sta Ciril, Metod!

Kdo zdaj po njiju stezi hodi?
Kdo nas po njiju vzoru vodi?
Proklet zdaj njiju vzor je tod!
Prokleti so pri nas obredje,
Ki v njih Bogá molili dedje!
Ti bodi drugi nam Metod!
Ti nas po poti oni vodi,
Ki sveti jo je vtrl Metôdij!
Oj jasna, vzôrna zvezda naša,
Ti kaži do svetišč nam pot,
Kjer sveti jezik naš se zglaša!

U istu kategoriju ulaze i pjesme:

- Stjepko Španić, *U slavu osamdesetgodišnjice Biskupa Josipa Jurja Strossmayera*;³¹
- Božidar Kukuljević Sakcinski, *Velikanu Strossmayeru*;³²
- Petar Preradović, *Biskupu Strossmayeru*;³³
- Ilija Okrugić, *Osamdesetprvom rođendanu Josipa Jurja Strossmayera, 4. veljače 1895*;³⁴
- Stjepan Buzolić, *Josipu Jurju Strossmayeru pri svečanom otvoru akademijske slikare*;³⁵
- S. Buzolić, *Josipu Jurju Strossmayeru. Na slavu zlatne mu mise dne 14 veljače 1888. u ime dalmatinskih Hrvata*;³⁶
- August Šenoa, *U slavu Josipa Jurja Strossmayera, biskupa bosanskoga i sriemskoga, začetnika Hrvatskog Sveučilišta na dan 19. listopada 1874*;³⁷

³¹ Vienac, 1895, br. 6, str. 82–83.

³² Vienac, 1881, br. 31, str. 472.

³³ Vienac, 1881, br. 37, str. 1.

³⁴ Vienac, 1895, br. 6, str. 1.

³⁵ Vienac, 1884, br. 51, str. 1.

³⁶ Vienac, 1888, br. 8, str. 1.

³⁷ Vienac, 1874, br. 42, str. 1.

- Gjuro Arnold, *Sjeni dra Franje Račkoga*,³⁸
- (Nepoznati autor), *Nad odrom dra Franje Račkoga*,³⁹
- Juraj Kapić, *Svetom ocu papi Lavu XIII.*,⁴⁰
- (Nepoznati autor), *Lavu XIII.*,⁴¹
- *U slavu zlatomisnika Sv. Oca pape Leona XIII. spjevao Petar Marković prof.*,⁴²
- Ivan Trnski, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*) *Slavlje*,⁴³
- Franjo Marković, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*) *Oda*,⁴⁴
- Milan Grlović, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*), *Himna*,⁴⁵
- Stjepan Buzolić, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*), *Pjesma*,⁴⁶
- Gjuro Kovačević, *Biskupu J. J. Strossmayeru u oči 1. listopada 1882.*,⁴⁷
- Gjuro Kovačević, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*), *Strossmayeru*,⁴⁸
- Don Joso Gržetić, (*Naši pjesnici o djakovačkoj svečanosti*), *Vladiki*;
- B. M. Z., *Prigodom jubileja Lava XIII – Pjesma*,⁴⁹
- Vladimir Bakotić, *Uspomeni Pape Leona XIII.*,⁵⁰
- L., *U slavu glavi rimo-katoličke crkve Njegovoj Svetosti Papi Leonu XIII., prigodom petdesetgodišnjice prve mu mise, slavljene 1. januara 1888.*⁵¹ i još mnoge druge.

³⁸ Vienac, 1894, br. 7, str. 102.

³⁹ Vienac, 1894, br. 7, str. 104–105.

⁴⁰ Pučki list, 1893, br. 5, str. 1.

⁴¹ Katolički list, 21. srpnja 1881, br. 30, god. XXXII, str. 235.

⁴² Vrhbosna, 1. siječnja 1888, br. 24, god. II, str. 387. Ta je pjesma tiskana u 1. broju Katoličkoga lista iste, 1888. godine, a prevedena je i na talijanski jezik nastojanjem požeškoga opata i župnika Ivana Bošnjaka, kako bi ju mogao pročitati i Sv. Otac Lav XIII. Prijevod je napravio Stjepan Buzolić, a zaslugom kanonika Andrije Friša pjesma je u prijevodu tiskana u Rimu. Jedan je primjerak, uvezan u tvrde korice i ukrašen pozlaćenim papirskim grbom, kanonik Friša predao prelatu Della Volpe, *maestru di camera papale*, prema čijim je riječima papa s radošću primio pjesmu i udijelio apostolski blagoslov pjesniku i prevoditelju.

⁴³ Vienac, 21. listopada 1882, br. 42, god. XIV, str. 678.

⁴⁴ Vienac, 21. listopada 1882, br. 42, god. XIV, str. 679.

⁴⁵ Vienac, 1882, br. 43, god. XIV, str. 692–694.

⁴⁶ Vienac, 1882, br. 43, god. XIV, str. 694–695.

⁴⁷ Glasnik, 15. listopada 1882, br. 20, god. X, str. 179–180.

⁴⁸ Vienac, 1882, br. 43, god. XIV, str. 710–711.

⁴⁹ Hrvatska Bogu i Hrvatskoj, Časopis za zdravu prosvjetu, za pouku i zabavu, za hrvatski jezik, 1893, br. 5, god. VIII, str. 1.

⁵⁰ *Pjesme pape Leona XIII. (Joahima Pecci.)*, Tisak Leonove tiskare u Spljetu, 1905, str. 1.

⁵¹ Vrhbosna, 15. siječnja 1888, br. 2, god. II (naslovnica).

Uz ove, brojne su i pjesme koje Sv. Braću časte kao svetačke uzore, vrijedne oponašanja i nasljedovanja, pa uz već spomenute naslove pribra-
jamo i sljedeće pjesme:

- (Nepoznati autor), *U slavu slavjanskim apostolima Sv. Ćirilu i Metodu prigodom tisućnice obslužene 5. srpnja*;⁵²
- Ivan Ev. Šarić, *U spomen posvete crkve Svetih slavskih apostola Ćirila i Metoda. U Sarajevu na Malu Gospojinu 1896.*;⁵³
- F. I. Despot, *Peti srpnja*;⁵⁴
- Josip Eugen Tomić, *Kantata u slavu Leona XIII. prigodom sveslaven-
ske svečanosti u Rimu dne 5 srpnja 1881.*;⁵⁵
- Lujko Varga Bjelovarac, *Svetim apostolima, Ćirilu i Metodu. U
spomen blagoslova Njihove kapele u Loretu dne 5. srpnja 1897.*;⁵⁶
- J. Hranilović, *U čast Sv. braći Ćirilu i Metodu.* Deklamovao na kon-
certu „Kola“ dne 5. srpnja 1899.⁵⁷
- Medo Pucić, *Tisućljetna slava Sv. Ćirilu i Metodu.* (Za porabu rimo-
katoličke crkve);⁵⁸
- Ivan Trnski, *Pjesma tisućgodišnjoj uspomeni dolazka Sv. Ćirila i Me-
toda u Velegrad.* (Iz češkoga od Ivana Soukupa.) Izdana troškom hr-
vatskoga pjevačkog društva „Kolo“ u Zagrebu;⁵⁹
- *Uspomena na Cyrillo-Methodijevu svečanstvo*⁶⁰ i dr.

U izdanju Katoličke Dalmacije u Zadru je 1881. objelodanjena knjižica pjesama u povodu velikoga sveslavenskoga hodošašća u Rim kojim su Slaveni iskazali svoju zahvalnost papi Lavu XIII. za encikliku Grande munus iz 1880. godine⁶¹ pod nazivom *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda* (Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskar-
na I. Vodicke). U knjižici se nalaze pjesme (označene su samo rednim bro-

⁵² Katolički list, 9. srpnja 1863, br. 28, god. XIV, str. 217–219.

⁵³ Vrhbosna, 15. rujna 1896, br. 18, god. X, str. 1.

⁵⁴ Katolički list, 5. srpnja 1881, br. 27, god. XXXII (naslovnica).

⁵⁵ Katolički list, 5. srpnja 1881, br. 27 (Prilog), god. XXXII. Pjesmu je uglazbio Ivan pl. Zajc.

⁵⁶ Vrhbosna, 1897, br. 13, god. XI, str. 206.

⁵⁷ Vienac, 8. srpnja 1899, br. 27, god. XXXI, str. 1.

⁵⁸ Katolički list, 26. veljače 1863, br. 9, god. XIV, str. 69.

⁵⁹ Katolički list, 25. lipnja 1863, br. 26, god. XIV, str. 204–205.

⁶⁰ Pjesmu je s talijanskoga jezika na latinski preveo prof. Luigi Goracci (sastoji se od 38 dvanaesteračkih dvostiha). Vidi: Katolički list, 1885, god. XXXVI, str. 133–134.

⁶¹ Vidi: M. Lukić, *Crte o sveslavenskom hodošašću u Rim 1881. (Prilog za noviju povijest glagolizma)*. U: Zavičajnik, Zbornik Stanislava Marijanovića / Milovan Tatarin (ur.), Osijek, 2004, str. 233–251.

jevima, bez naslova): I. Stjepana Buzolića (*Na ime dalmatinskih Hrvata*), II. F. J. Despota, III. Fra Grge Martića, bosanskoga franjevca (napisana u samostanu Kreševo 13. lipnja 1881), IV. Kanonika Mihovila Pavlinovića, iza koje se nalaze i opsežne bilješke.

Fra Grga Martić⁶² bliski je prijatelj biskupa Strossmayera. U godini velikoga sveslavenskog hodočašća u svom samostanu Kreševo 13. lipnja 1881. piše pučkim desetercem kroniku misije Svete Braće pod geslom Strossmayerovim – *Sve za vjeru i domovinu!*, posebno naglašavajući ulogu koju papa Lav XIII. ima u tom za Slavene povijesnom trenutku:

(...)

Slava Tebi, Petrov nasljedniče,
Što sa Tvoje uzljuljane ladje,
Sa debela mora valovita,
Upev oko na brdo visoko,
Bistro smjeri, svu zemlju omjeri
Ti razotkri grobe svetitelja,
I razklopi knjige krstonose
Koje pišu sreće u slovinstva.
Ti podiže naše žrtvenike,
I užeže svieću Ćirilovu
Da osvjetliš tame i razsape,
Da razgoniš varke i zablude;
Da narodi naši pobrate se
Na grobovim svojih svetitelja,
I nadju se pleme uzorito,
U tom kolu krštenih naroda.
Za krst častni, za slobodu zlatnu!
Ćiril steka', Lav nam dotekao:
Doteklo Ti vieka i desnice,
Da lav svedeš ladju u tišine,
Da lav nogom stupiš na obale.
Slava Bogu, zastave se viju,
Rad slovinski prvi zavjet vrši,
Zavjet vrši, novo slovo piše:
Sve za vjeru i za domovinu!

⁶² Fra Grgo Martić (24. 1. 1822, Rastovača u Hercegovini – 30. 8. 1905, Kreševo). Dok se školovao u Zagrebu 1839–1841. (gimnazija), bio je aktivan među preporoditeljima, objavljivao u Danici, Kolu, skupljao narodne pjesme – *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke* (1858), bio je putopisac, pisac udžbenika, plodan pjesmotvorac. Glavno su mu djelo *Osvetnici* (I–VII, 1861–1883), pjesmotvor o bosanskom životu i borbi s Turcima. Prema: I. Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb / Cankarjeva založba Ljubljana, 1987, str. 489.

Jedna od najzanimljivijih pjesama koju smo pronašli u periodici 19. stoljeća (Katolička Dalmacija 1880, br. 44, god. XI, petak, 18. lipnja, str. 1) pisana je staroslavenskim jezikom u povodu 1000. godišnjice upotrebe staroslavenskoga jezika na hrvatskome nacionalnom prostoru. Pjesma je nastala u krilu zadarskih franjevaca trećoredaca, a tiskala ju je na svoj trošak Matica Dalmatinska. Kako su književni tekstovi pisani staroslavenskim jezikom u periodici druge polovice 19. stoljeća pravi raritet (poznato je da je i D. A. Parčić napisao nekoliko pjesama na staroslavenskom jeziku), pjesmu donosimo u cijelosti:

Pamet tsêštnijago goda
staroslavjanskaga jazika
v bogosluženiji

V Crkvê Sv. Mihajla
v Zadrê
slavešte se
dn XVII junija MDCCCLXXX

Pjesn

Se Slavjanom prečestitij
V spominanja dn slavnago
Goda sego tsêštnijago
Pače svih dn sijajet!
Kimi čstmi da vzveličim,
Slovi kimi da vzhvalim,
Jegda Boga nam da hvalim
Sim se slovom podajet?
Joan Jerej Veličajšij
V Hrista mjestê iže sjedet,
Jazik Metod ki vvedet
V Crkov vlmi pohvalit.
Da se pojut djela slave
Isus Hrista svih nas Spasa
Glagoljem našego glasa,
Sred Slavjam' zapoviedit.
Togo radi povlast čstnu
Mlad jerej togožde roda,
Preslavnago dn sej goda,
Čim da slavit pristojno?
Se Ćurila, se Metoda,
Sveta jeju se pisanija
V njeju lice dostojno!
Ima svetaja se Crkav
I Hristosa vjera krasit.
Ima Slavjan rod se glasit
Jeju pamet likstvujê.

I vs se vjek da pojut hvale,
Isus Hrista Namjestniku:
Glagolj božju Ugodniku
Čtit da Slavjan djelujê
Čto bo Grkom i Latinom
V Crkvê bist na posluženiji,
Svetu bratu popečeniji
Dika jest i Slavjanom.
Tim ne tkmo hvalit, čtiti
Sija sveta dostojajet,
Nu ja sliedit podobajet
Suštu v srdcê vjera, dom.

Bratja v III činê Sv.

Frančiska v Zadrê

U splitskome Pučkom listu, koji će posebno promovirati pučko pjesništvo, iz 1891. (br. 15, str. 14–15) u okviru teksta *Doktor Jerolim Kavanjin splitski i trogirski vlastelin*, koji je potpisan pseudonimom *Domaći Zgodopisac*, u dijelu teksta u kojemu se hvali Kavanjinova⁶³ ljubav prema hrvatskome jeziku i njegove zasluge za osnivanje Akademije hrvatske (slovinske) koja se zauzimala za prevođenje strane literature na hrvatski jezik, nalazi se i crtica o njegovoj ljubavi prema staroslavenskome jeziku te dio iz velepjesni *Bogatstvo i uboštvo* koji to i potvrđuje: „I staroslavenski (glagoljski) jezik u službi božjoj on (Jerolim Kavanjin, op. M. L.) hvali i uznosi“. Glagoljička misa bila mu je puno ugodna, te u Pjevanju VI o tomu govori:

I Jerolim i Ćiro,
Koi slovnice dvie začēše
Da u rič našu riči dilo
Neizrečeno izreče se.
I u tilo se hruh obratja

⁶³ Jeronim Kavanjin (4. 2. 1641, Split – 29. 11. 1714, Split). Potomak doseljeničke talijanske plemićke obitelji, doktor prava, odvjetnik i pjesnik. Najpoznatije mu je djelo *Povijest vandelska*, poznato u znanosti pod nazivom *Bogatstvo i uboštvo*, kako ga je u XIX. stoljeću prekrstio Ivan Kukuljević. To je „velepjesan“ u trideset pjevanja, s biblijskom motivikom, ali s originalnim pretenzijama: npr. uz didaktičku notu pjesnik je unosio i vlastita razmišljanja i događaje iz povijesti Splita. Bio je član splitske Akademije slovin-ske (ilirske).

Djela: *Bogatstvo i uboštvo, velepjesan u 30. pjevanja*. Izd. troškom J. J. Strosmajera, U Zagrebu 1861; *Povijest vandelska bogatoga a nesrećna Epuluna i uboga a čestita Lazara (Bogatstvo i uboštvo)* „velopiesna“ Jerolima Kavanjina, Stari pisci hrvatski, knj. 22, JAZU, Zagreb, 1913; *Oporuka Jerolima Kavanjina. Rodoslovlje. Pismo Petru Velikom*, Priredio Ćiro Čičin Šain, Split, 1951. (Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb / Cankarjeva založba Ljubljana, 1987, 470.)

Nek su utišna slavska bratja.
Koja, smišnim prem uzrokom
Biše nigda sustavljena;
Al za mudre bistrim okom
Ostaše u vik potvrđjena
Vlastju pameti poglavne
Na isto dilo svetbe slavne.
Što jednom glas nebeski
Našem rodu htio darovat,
Nije mogo' rimski težki
Glasnik, nego njoj varovat,
I slovinske neka s mise
Naš lip jezik uzviši se.»

Zanimljivo je što autor teksta navodi i podatak o glagoljaškim župama Splitske nadbiskupije: „Neka je na znanje i to, da za dobe njegove (Kavanjaninove, op. M. L.) nije bilo po svim selim nadbiskupije splitske nego 36 župa, od kojih u 28 govorila se je glagoljička misa, a u samih 8 latinska.“ (Riječ je o kraju 17. i poč. 18. stoljeća.)

3. Epistolarni žanrovi

Epistolarni su žanrovi uz pučko i umjetničko pjesništvo u velikoj mjeri zastupljeni u ćirilometodskoj književnosti 19. stoljeća. Riječ je ovdje prvenstveno o okružnicama ili cirkularnim pismima čija je upotreba uglavnom ograničena na crkvene krugove. Do sada smo već opširno pisali o velikoj skupini ćirilometodskih okružnica biskupa Josipa Jurja Strossmayera koje su svojim revolucionarnim porukama obilježile drugu polovicu 19. stoljeća i pomogle promociji i širenju ćirilometodske ideje, a koje danas možemo prihvatiti kao književne tekstove par excellence.⁶⁴ Uz okružnice se u javnoj komunikaciji toga vremena javljaju i tzv. adrese, još jedan od literarnih žanrova kroz koji je semantičko polje ćirilometodskih ideja pronašlo svoj izraz. Adrese osim svoga izravnoga referiranja na recipijenta, dakle osim temeljnoga značenja imaju i osobine svećanih pisama, predstavki na vladara ili na kakvu drugu istaknutu osobu. Druga polovica 19. stoljeća brojne adrese veže uz sveslavensko hodočašće u Rim 1881. Izvrstan je primjer adrese – apela tekst *Hrvati katolici!* koji je po svemu sudeći sasta-

⁶⁴ Vidi: M. Lukić, *Ćirilometodske okružnice biskupa J. J. Strossmayera u Glasniku Biskupija Bosanske i Sriemske od 1873. do 1900. godine*. U: Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – Vukovar kao paradigma muke, Zbornik radova 4. međunarodnog znanstvenog simpozija / Jozo Čikeš (ur.), Vukovar, 2004, str. 146–161. Rad je objavljen i u časopisu Republika, mjesečniku za književnost, umjetnost i društvo br. 11, Zagreb, god. LX, studeni 2004, str. 97–107.

vio Franjo Rački s odborom za organiziranje sveslavenskoga hodočašća, a u kojemu se hrvatski narod poziva da sudjeluje u toj za sve Slavene značajnoj manifestaciji.⁶⁵ Istoj kategoriji pripada i tekst *Hrvatska adresa. (Prinesli ju hrvatski hodočasnici Sv. otcu Leonu XIII. na blagdan slaven-skih apostola Sv. Cirila i Metoda 1881.)*,⁶⁶ a iz knjižice koju je Katolička Dalmacija objelodanila u povodu sveslavenskoga hodočašća 1881. vidi se kako su i ostali slavenski narodi, sudionici hodočašća, za tu svečanost priredili i prikazali svoje adrese.

H. Sablić Tomić tumači epistolarne žanrove s obzirom na sadržaj, namjeru i horizont očekivanja čitatelja, pa kao dominantnu poziciju epistolarnoga diskursa koji se ostvaruje kroz otvorena pisma primateljem vidi publiku u cjelini, što vrijedi i za ćirilometodske adrese jer im je sadržaj, iako namijenjen jednom adresatu (ovdje papi Lavu XIII), referencijalno usmjeren socijalnom, političkom ili kulturološkom recentnom prostoru.⁶⁷ To je žanr kroz koji subjekt (ovdje je to zajednica, odnosno istaknuti pojedinac koji govori u ime zajednice) može oblikovati svoja zapažanja, iskazivati stavove ili postavljati teze, ali je njegova forma literarna. Ćirilometodske adrese možemo gledati i kao otvorena pisma jer je u njima, u književnoteorijskom smislu, iskazan inicijalni povod pisanju otvorenoga pisma: potreba za ukazivanjem na osobni stav epistolarnog subjekta (zajednica), oblikovanjem vlastitih zapažanja ili postavljanjem teza i upotrebljena retorika otvorenoga pisma koja se sastoji od uvjerljiva izlaganja argumenata koji se podupiru pripovijedanjem stvarnih situacija, kontekstualizacijom teorijske diskusije. Konačno, riječ je o žanru obilježenom apelativnom jezičnom funkcijom koja se ogleda u naglašavanju uloge pojedinačnoga mišljenja o povijesnoj, političkoj i kulturnoj stvarnosti. I na razini sadržaja možemo govoriti o otvorenome pismu, jer epistolarni subjekt piše o historijski referencijalnim događajima kojima je neposredno svjedočio, a neke je i osobno doživio.

4. Retoričke vrste – ćirilometodski govori i propovijedi

Nije slučajno što zastupnici ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća iskorištavaju u velikoj mjeri upravo govorničke književne forme⁶⁸ da bi promovirali svoje ideje; propovijedi i govori u užem smislu

⁶⁵ Katolički list, 5. svibnja 1881, god. XXXII, br. 18, str. 137–138.

⁶⁶ Katolički list, 5. srpnja 1881, god. XXXII, br. 27, str. 210–211.

⁶⁷ Helena Sablić Tomić, *Intimno i javno, Suvremena hrvatska autobiografska proza*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2002.

⁶⁸ Vidi: Govor u retorici – govorništvo. - u: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969, str. 435.

žanrovi su pojačane komunikativnosti zbog činjenice da se, osim u usmenoj, pojavljuju i u pisanoj formi. Tako su mnogi ćirilometodski govori i propovijedi naknadno zabilježeni, što se prema retoričkim pravilima i preporučuje želi li se nekome govoru dati trajna vrijednost, na listovima crkvenih i književnih časopisa, pa čak i političkih, kao što je to, recimo, slučaj s govorom Mihovila Pavlinovića: *Govor P. Mihovila Pavlinovića, rečen dne 30. rujna u narodnoj Čitaonici spljetskoj na slavi godovoj Sv. Jerolima, dalmatinskoga, njezina odvjetnika, i tisućljetnoj Sv. Ćirila i Metoda, slovjenjskih apoštolah*.⁶⁹ Kadšto je to posebna književna vrsta koja je namijenjena čitanju, a ne usmenom kazivanju pred skupom ljudi. Svrha je govora da priopći slušateljima neke činjenice ili neku istinu da bi djelovao na njih i da bi ih u nešto uvjerio (persuazivna značajka govora). Zanimljivo je zapravo da ćirilometodski govori do kojih smo došli u svome istraživanju svi odreda sintetiziraju osobine koje su inače raspoređene u posebne govorničke vrste, pa tako i govor u užem smislu ima značajke propovijedi, panegirika ili pohvalnoga govora, političkoga govora i sl. Posebnu je pozornost propovijedima kao književnim žanrovima posvetio J. Bratulić u knjižici *Hrvatska propovijed – Od svetoga Metoda do biskupa Strossmayera*. On kaže kako se propovijed obraća ljudima neposrednom, živom i jasnom riječi, pa zato i čuva osobine tradicionalne antičke retorike kao odraz učenosti, načitanosti i europske govorničke prakse te dodaje kako je za naše, hrvatske propovijedi, karakteristična i briga za skromne i neobrazovane ljude, pa ih stoga obilježuju jednostavnost i pučki izraz. Bratulić nam uz ostalo pokazuje kako je propovijed kao književna vrsta ucijepljena u hrvatsku književnost od njezinih početaka, čemu je dokaz *Kločev glagoljaš*, kanonski spis sastavljen od propovijedi i homilija, od kojih se jedna pripisuje Sv. Metodu, a koji se dugo čuvao u krugu obitelji Frankopana.⁷⁰ U zagrebačkom je Katoličkom listu 1863. u okviru teksta *U slavu slavjanskima apostolima Sv. Cirilu i Metodu prigodom tisućnice ob služene 5. srpnja* zabilježena jedna od prvih ćirilometodskih propovijedi: *Propovied prigodom tisućnice slavjanskih apostolah Sv. Cirila i Metoda ob služene u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, a rečena od preč. gosp. Josipa Marića kanonika*.⁷¹ Kako bi naglasio evangelizatorsku ulogu Svete Braće,

⁶⁹ Pozor, 21. listopada 1863, god. 4, br. 240; 22. listopada 1863, god. 4, br. 241; 23. listopada 1863, god. 4, br. 242.

⁷⁰ J. Bratulić, *Hrvatska propovijed – Od svetoga Metoda do biskupa Strossmayera*, Erasmus, Zagreb, 1996, str. 8. Bratulić je u svojoj knjizi sabrao 31 propovijed, ali ne spominje nijednu od onih koje navodimo u ovome tekstu.

⁷¹ Katolički list, 9. srpnja 1863, god. XIV, br. 28, str. 219–222.

kanonik Marić svoju propovijed započinje pričom o praznovjerju Slavena i o bogovima koje su štovali prije nego su postali dijelom kršćanske civilizacije, a potom detaljno razlaže životopis Sv. Braće, spominjući svaku pojedinačnu misiju u kojoj su bili, posebice moravsku, te putovanje u Rim i same događaje u Rimu. Najzanimljiviji dio Marićeve propovijedi odnosi se na promišljanja o staroslavenskome liturgijskom jeziku kao zajedničkome književnom jeziku svih Slavena te o, romantičarski intoniranim, odlikama Slavena kao naroda:

(...) Što se pako jezika tiče, što smo ga u crkvu i bogoslužje uveli, nije to jezik kakve šake ljudi, već jezik ogromnoga slavjanskoga naroda, kojega je Bog plemenitimi svojstvu srдца i uma, kao i ine narode obdario, te koj danas sutra izza nijednog izobražena naroda zaostati neće. Slavjan je janje kod kuće, a lav u boju, mrav u polju, a sokol u gori, pak opet um mu je sklon za vjeru, srdce sklono na pokornost a volja na poslušnost. On vladara svoga obožava, starješinu poštuje, a sve ljude ljubi. Neima plemena pod nebom, koje bi se kao Slavjan između sebe ljubilo. On neizrečenom nježnošću svoju majku, svoju ljubu i svoje čedo ljubi. On i tudjeg starca svojim djedom, tudjeg muža stricem, tudju ženu strinom, tudjeg vršnjaka bratom, tudju mladu snahom, tudju dievu sekam i sve Slavjane svojim rodom zove. Zato mu i jest kuća otvorena svakomu i stol za svakoga prostrt. On je rođen govornik i rođen pjesnik, nit mu treba, kao nekim narodom, svetih škrinjah, da svog roda uma blago čuva. On pjeva i neznade kako. Jedan pjeva, a drugi od pjeva, te mu tako pjesme od ustah do ustah u neumrlost prelaze. Zato mu i jest jezik vitak i krepak kao bor u gori zelenoj, te kad treba poput bistra potočića između cvjetja i trave po dolini vijuga se, te skakućuć preko šljunka neizrečenom milinom šaptje i žubori: a kad opet treba, sa svom ozbiljnošću kakve ogromne rieke nis strme klisure pada, te sobom valja drvlje i kamenje. On istom milinom sa Davidom pjeva, u visokoj pjesmi kao grlica guče, sa Jeremijom kao rosna godina plače, istom dubljinom sa Jobom, Salamonom i Pavlom mudruje, te na lahkijh krilih u nebo nebesah sa Ivanom leti; niti u svem svetom pismu išta tako izumljena i rečena imade, što slovjski jezik istom brzinom dostignuti i istim veličanstvom izraziti nebi mogao. Eto kakov mu je jezik, takav je i Slavjan u narodu: pa nebi-li bilo Bogu plakati, pustiti ga u gluposti progonstva i oteći od prosvjete kršćanstva?⁷²

Uz ovu je propovijed zanimljiva još jedna pojedinost: uredništvo Katoličkoga lista čitateljima skreće pozornost na to da se propovjednik nije u svemu držao povijesne istine te da su mnogi izrečeni podaci legendarnoga karaktera. Zato upućuje čitatelje na knjigu Franje Račkoga *Viek*

⁷² Katolički list, 9. srpnja 1863, god. XIV, br. 28, str. 220–221.

i djelovanje Sv. Cirila i Metoda, koja je izašla u dvama svescima – 1857. i 1959. godine.⁷³

Govor u slavu slavenskih apostola Sv. Cirila i Metoda koji je održao Milko Cepelić 5. srpnja 1881. u sjemenišnoj crkvi u Đakovu naglašava primjerice, uz standardne pojedinosti iz životopisa Sv. Braće, Ćirilovo povlačenje u osamu koje se motivira pojavom Focija. Divna Zečević kaže kako se u sferi pučkih književnih tekstova Focije sve do danas javlja i opisuje kao pučki književni negativac prvog reda, odnosno glavni književni krivac za crkveni raskol,⁷⁴ a u Cepelićevoj propovijedi on je termin indikator jednoga od temeljnih motiva, nezaobilaznih u ćirilometodskim tekstovima, crkvenoga jedinstva između katoličkih i pravoslavnih Slavena koji su podijeljeni utjecajem jednoga Grka.

Pozivanjem na slavensku slogu prilikom slavljenja Ćirila i Metoda neizravno se priznaje i govori o odsutnosti sloge, a o neslozi, jalu i mržnji piše se i govori izravno kao u ovoj Cepelićevoj propovijedi. Usprkos poznavanju pravoga stanja stvari, književni ćirilometodski tekstovi, pisani i govoreni, ispisuju idealizaciju slavenstva i južnoslavenstva zato što je upravo to u hrvatskom 19. stoljeću način ispisivanja idejnoga programa. U bilješci uz tekst *Za svečanost Sv. Cirila i Metoda, slavjanskih apoštola*, objavljenom u Katoličkome listu,⁷⁵ stoji (a to vrijedi i za ostale tekstove takve vrste u drugoj polovici 19. stoljeća):

Vriedni jedan župnik, zamoljen od više drugovah, priobćuje ovdje veći dio svoje drugom nekom prigodom rečene propoviedi (što znači da su svećenici Ćirila i Metoda uzimali za primjer i onda kada nije bio njihov blagdan, op. M. L.), sadržavajuće kratak životopis slavjanskih apoštola Sv. Cirila i Metoda, - priobćuje ga kao materijal na porabu svećenstvu za nastajuću tisućljetnu svetkovinu Sv. naših apoštola. Ostavlja svakomu na volju, da si prema posebnim okolnostima i duhovnim potrebama svojih slušatelja izvede iz života Sv. naših vjeroviestnikah uporabu na život; radi česa je taj dio svoje propoviedi izostavio.

Potpuno je jasno, što smo vidjeli i iz prethodnoga primjera, da su se svi propovjednici nakon 1859. godine koristili opširnim životopisom Sv. Apostola iz knjige Franje Račkoga *Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda*, koja se mogla nabaviti preko Katoličkoga lista za 2 forinte i u Jakićevoj knjižari u Zagrebu.

⁷³ Isto, 221.

⁷⁴ D. Zečević, str. 208.

⁷⁵ Katolički list, 14. lipnja 1863, god. XIV, br. 24, str. 185–187; Katolički list, 18. lipnja 1863, god. XIV, br. 25, str. 193–195.

Budući da je održan u godini enciklike Lava XIII. *Grande munus* 1. studenoga 1880. u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu prigodom svečanosti u slavu Sv. Cirila i Metoda, *Govor Josipa Berute, župnika i narodnog zastupnika*⁷⁶ posebno se osvrće na encikliku *Grande munus* i odnos Svete Stolicе prema Slavenima:

(...) najviša moralna moć, zastupana u papinstvu, diže svoj glas, da oslobodi i pridigne saviest slavenskih plemenah, da zaštiti njihove tradicije, njihov način mišljenja, njihove stare povlastice, pa u koliko je do nje da uzbudi u njih težnju za slogom ka zajedničkomu duševnomu radu i cilju, zovuć im u pamet vremena, kad još vjerski razkol nije se bio ustalio, kažuć na Sv. apoštole Cirila i Metoda kano jednako drage i štovane svim nam karike vjerskoga jedinstva, nabrajajuć prijašnje pape, koji su i nakon nastanka razkola to vlastitom ponukom, to na prošnju vladarah, i savjetom i uplivom svojim spremno i odlučno radili za dobro onih takodjer slavenskih narodah, koji su od katoličke crkve bili odciepljeni...⁷⁷

U periodici smo druge polovice 19. stoljeća zabilježili i sljedeće govore:

- *Govor u slavu Sv. slavenskih apostola Cirila i Metoda. (Govorio ga dr. Antun Kržan u crkvi Sv. Marije 5. srpnja o. g.)*;⁷⁸
- *Slavenski hodočasnici pred Sv. otcem. Pozdravni govor biskupa Josipa Jurja Strossmayera (na latinskom jeziku)*;⁷⁹
- *Slavenski hodočasnici pred Sv. otcem. Govor Sv. oca pape Lava XIII. slavenskim hodočasnicima (na latinskom jeziku)*;⁸⁰
- *Posveta grčko-katoličke crkve s. Cirila i Metodija u Zagrebu. Govor dr. Gustava Barona*.⁸¹

5. Molitve u čast Svetoj Braći

Molitva se obično definira kao izraz zajedništva s Bogom; ona je jednako javni kao i osobni čin. U kršćanskoj je tradiciji uobičajena podjela molitava prema vrstama i oblicima, pa tako razlikujemo molitve prošnje, zahvalnosti, klanjanja i zadovoljštine, a kada je riječ o oblicima, *Suvremena nas katolička enciklopedija*⁸² upućuje na javnu molitvu, Euharistiju, Sveto pismo, časoslov, Tre Ore, osobnu molitvu, duhovno štivo ili *lectio*

⁷⁶ Katolički list, 11. studenoga 1880, god. XXXI, br. 46, str. 364–368.

⁷⁷ Isto, str. 368.

⁷⁸ Katolički list, 5. srpnja 1881, god. XXXII, br. 27, str. 211–214.

⁷⁹ Katolički list, 7. srpnja 1881, god. XXXII, br. 28, str. 217–218.

⁸⁰ Katolički list, 14. srpnja 1881, god. XXXII, br. 29, str. 227–232.

⁸¹ Katolički list (Prilog – bez paginacije), god. XXXVII (1886), br. 50.

⁸² O molitvi vidi: *Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split, 1998, str. 620–628.

divina, slušanje, unutarnju molitvu, stavljanje u Božju prisutnost, meditaciju, čuvstvenu molitvu, kontemplaciju, ispit savjesti i vođenje molitvenog dnevnika. Molitveni nam obrasci zbog svoje strukture i stiliziranoga iskaza daju mogućnost da ih promatramo i kao literarne/književne žanrove. Molitve u čast Sv. Braće Ćirila i Metoda iz druge polovice 19. stoljeća ulaze u kategoriju javnih molitava, uglavnom su integralni dio nekoga većeg iskaza, primjerice propovijedi ili kakva drugog javnog obreda i najvećim su dijelom, ako možemo govoriti o tematici, molitve u kojima se zajednica obraća Svetoj Braći kao posrednicima za jedinstvo kršćana. Budući da je riječ o kratkim formama, navest ćemo ih u cjelosti.

Prvu među njima zabilježili smo u tekstu Franje Račkoga *Nabožne misli na dan Sv. Cirilla i Methoda* od 25. ožujka 1854. objavljenom u 12. broju zagrebačkoga Katoličkog lista.⁸³ To je molitva za jedinstvo katoličkih i pravoslavnih slavenskih naroda koje će biti obilježeno i jedinstvenim crkvenoslavenskim jezikom u liturgiji, što nam sugerira ponavljanje misne formule *Svet, svet, svet* [Gospodin Bog Sabaot (...)] ostvarene crkvenoslavlenizmom *svjat*. I ovdje je zanimljivo ono što smo već u više navrata naglašavali, a čega ni molitveni obrasci nisu pošteđeni: iako se teži crkvenomu jedinstvu, ne propušta se naglasiti tko je zapravo krivac za raskol, odnosno tko je pravovjieran, a tko se odmetnuo, pa tako Rački *Nabožne misli* završava molitvicom:

Da na molbu Ćire i Metoda
U jedinstvo svoje cĕrkve vrati
Zabludivše slovenskog naroda;
Gdĕ će pĕti: svjati, svjati, svjati!!

U istome tekstu nalazimo još jednu molitvenu formulu koju Rački posuđuje od slovenskoga biskupa Slomškega i koristi je kao moto svome tekstu; ona je također sročena kao molitva za jedinstvo,⁸⁴ a Račkijev je tekst dobio okvir koji pojačava sadržaj jednoga od prvih njegovih tekstova o Svetoj Braći:

Kdo mi poda apostolsko trombo, klicati razškroplene ovčice po le-
denih širjavah velike Rusie, po zelenih livadah mile Serbie, Moldavce,
Bosnie in Vlahie, moje odločene brate po austrijskih južnih dĕržavah,
naj bu se najenkrat sbrali pod edno bandero Kristusovo, si prijazno roke
podali kakor vĕrni otroci edne matere Slave – prave istine slave svete
izveličanske cĕrkve, naj bode eden hlev in eden pastir. – Kar je pri ljudih
nemogoče je mogoče pri Bogu.

⁸³ Katolički list, god. 5 (1854), br. 12, str. 91.

⁸⁴ Katolički list, god. 14 (1863), br. 12, str. 89.

Uz prvu obljetnicu Sv. Braće koja se slavila u 19. stoljeću napisani su brojni tekstovi i održane mnoge propovijedi. Uz jednu takvu propovijed o životu i misiji Slavenkih Apostola, čiji su dijelovi objelodanjeni u Katoličkome listu pod naslovom *Za svečanost Sv. Cirila i Metoda, slavjanskih apoštola*,⁸⁵ a za koju se kaže da je načinjena prema podacima iz knjige Franje Račkoga *Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda*, „vriedni jedan župnik“ bilježi i molitvu koja se uvelike razlikuje od ostalih ćirilometodskih molitava. Ona se tako prirodno uklapa u tkivo propovijedi da je neosporno autorsko djelo samoga propovjednika; strukturom je također drukčija od ostalih molitava. Sastoji se od dvaju dijelova – prvi je dio pohvalna molitva koja veliča vrline Svete Braće kroz njihova djela ostvarena u različitim misijama koje su im bile povjerene; taj dio predstavlja Slavenske Apostole u smislu u kojemu Andre Jolles⁸⁶ tumači lik sveca – on mora biti *imitabilan*, mora biti *imago Christi*, pa u ovom slučaju Sveta Braća postaju pojava na kojoj opažamo, doživljavamo i spoznajemo nešto što nam se u svakom pogledu čini vrijednim stremljenja i oponašanja, a ujedno su i pojava koja zorno prikazuje mogućnost sudjelovanja u vrlini (navješćuju ljubav, ne mrze nikoga, odriču se u korist drugih, strpljivo podnose nepravdu, neustrašivi su itd.). Molitve posvećene Slavenkim Apostolima poput ostalih literarnih i neliterarnih ćirilometodskih tekstova zrcale aktualnu stvarnost, toliko često isticanu u Strossmayerovim tekstovima i cjelokupnom njegovu angažmanu – devizu *Prosvjetom k slobodi!*, na što upozorava i Divna Zečević kada piše o pučkim prigodnim tekstovima 19. stoljeća *u slavu Ćirila i Methodia*,⁸⁷ pa su u skladu s tim Ćiril i Metod opjevani i kao najveći slavenski prosvjetitelji. Kako bi jasno razgraničio kraj prvoga dijela molitve, njezin ju autor završava uobičajenim litanijским zazivom – *Blagoslovljeno budi sveto ime njihovo!* Drugi je dio molitve prošnja upućena izravno Bogu, od kojega se traži da moliteljima udijeli milost da budu poput Svete Braće, odnosno da budu dostojni dionici plodova koje baštine po Svetoj Braći, pa je opet riječ o prosvjeti, napretku, znanosti i sl.

Molitva

Kojimi riečmi da opišem ne samo dobro, koje ste počinili, već i način, kako ste ga počinili Sv. slavjanski apoštoli! U prosto vašoj kloštarskoj odjeći ostavili ste domovinu svoju, te s križem i Sv. evangjeljem u ruci prolazili gore i ravnice, rieke i more, te navieščali rieč ljubavi, rieč

⁸⁵ Katolički list, god. 14 (1863), br. 24, str. 194–195.

⁸⁶ Vid: A. Jolles, *Legenda*. - u: *Jednostavni oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000, str. 37.

⁸⁷ *Slovo*, Zagreb, 1986, br. 36, str. 210. Također i u knjizi: *Prošlost u sadašnjosti. Popularnost pučkog književnog mišljenja*, Mala teorijska biblioteka, Osijek, 1991, str. 74–87.

mira. Vi niste mrzili nikoga: Grk ili udaljeni Kozar, Arapin ili Slavjan, sve ste vi bratski ljubili, za sve ste se trudili. Vi niste od onih, koje ste pokrstili, iskali koristi, već ste radi njih ostavili svoju otačbinu i visoke časti. Vaše srdce bilo je blago i krotko, koje nije nikoga ucivililo, koje je i krivice trpljivo podnašalo; ali ujedno neustrašivo, koje je smjelo branilo pravicu i istinu proti sili i lukavštini, te se nije bojalo nikakvoga truda, nikakove borbe, nikakvoga progona. Vi niste scienili, da je kršćanstvo samo nauk, da stoji u samih riečih, već da ono mora prodrieti svegakolikoga čovjeka, očitovati se u svem njegovom življenju: zato ste ga razlagali razumljivo. Vi ste bili uvjereni, da je čovjek Bogu premudromu i sveznajućemu tim podobniji, i da tim više hasniti može sebi i drugomu, čim više zna: zato Vaša glavna briga bila je prosvietliti ljude; zato ste se sami neumorno mučili; učili težkim naporom tuđe jezike, izumili slavjansko pismo, dugim trudom preveli Sv. pismo i ine Sv. knjige u slavjanski jezik. Tu vi stojite jedini nenadvladani. Poslie Krista i njegovih apoštolah neima Slavjan većega dobročinitelja od slavjanskih apoštolah Sv. Cirila i Metoda. Blagoslovljeno budi sveto ime njihovo!

A Ti, koji si razapeo nebo i osnovao zemlju, koj stanuješ u višinah pa prigledaš i neznatna na zemlji, usliši poniznu molbu ovdje sakupljenih: podaj da budemo vriedni ljubavi, truda i progonah, koje su Sv. apoštoli radi nas podnieli, da nauk, koga su nam oni naviešćali, prodre celo naše biće, da se ukaže u svakoj našoj misli, svakoj rieči, svakom činu; podaj Sv. Bože da budemo ljubitelji prosvjete, napredka, znanosti, narodne knjige, koju nam njihova ljubav uvela, da tako prosviećenim razumom budemo sve više podobni Tvojoj premudrosti, da budemo sve više mogli djelovati na Tvoju slavu, na korist iskrnjega po primjeru današnjih Sv. godovnjakah, te jednom vriedni s njimi zajedno Tebe po sve vieke slaviti. Amen.

U okviru teksta *K tisućnici Sv. apoštolah Cirila i Metoda* u Katoličkome listu od 12. ožujka 1863.⁸⁸ u kojemu se donosi *Poziv biskupa crkvene pokrajine česke duhovničtvu i svim vjernikom svojih biskupijah i Poslanica Pape Pija IX. Milom Našemu Sinu Miroslavu kardinalu-svećeniku Sv. rimske crkve, nadbiskupu pražkom o pomicanju balgdana Sv. Braće na 5. srpnja*, stoji i jednostavna molitvena formula koju Miroslav, kardinal i nadbiskup praški, Karlo Boromejski, biskup kraljogradački, Augustin Bartol, biskup litomjerički, i Ivan Valerian, biskup budjevički, preporučuju kao podršku proslavi prve 19-stoljetne ćirilometodske obljetnice:

Molitva.

Svemoguću vječnu Bože, koji si nas kroz blažene biskupe i izpovjednike Cirila i Metoda k jedinstvu vjere kršćanske pozvati dostojao, udieli nam, prosimo, da, koji se sa sadanje njihove slave radujemo, po njihovih zaslugah i vječnu slavu postići zaslužimo. Po Gospodu našem Isusu Krstu, koji s tobom živi i kraljuje u jedinstvu Duha svetoga Bog na vieke viekovah. Amen.

⁸⁸ Katolički list, god. 14 (1863), br. 11, str. 85.

U okružnici iz 1885. godine, u kojoj daje upute za obilježavanje tisućnice Sv. Metoda, biskup Strossmayer svome svećenstvu i vjernicima naređuje da uz javne molitve za jedinstvo Crkava, koje se sastoje od triju Očenaša i triju Zdravomarija, mole i molitve na čast Sv. Apostola iz knjige *Bog s' čoviekom na zemlji* biskupa Ivana Antunovića.⁸⁹ Strossmayerovi životopisci Pavić i Cepelić bilježe kako se od toga vremena Antunovićevu molitvu moglo naći na svim klecalima đakovačke katedrale jer je biskupova želja bila da svatko tko uđe u njegovu crkvu posvećenu jedinstvu moli za jedinstvo.⁹⁰ Na naslovnici knjige *Bog s' čoviekom na zemlji* stoji da je to *Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s' čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih*.⁹¹ Antunović je molitvu inkorporirao u kratak životopis Sv. Braće – SS. *Cyrrill i Methodia apoštoli Slavena* s uputom da: „Svaka slavenska mati neka uči svoja čeda, da se posli Blažene Djevice mile Bogorodice utiču SS. Cyrilu i Methodiu slavenskim apoštolima (...).“⁹² Molitve poput ove Antunovićeve imale su još jednu važnu zadaću – one su bile izvor temeljnih podataka o životu i djelovanju Sv. Apostola, a budući da su bile namijenjene čestom ponavljanju, omogućivale su da se znanja o slavenskim blagovjesnicima prošire i zadrže u narodu. Molitva biskupa Antunovića povezuje Sv. Braću s velikim crkvenim autoritetom – Sv. Jeronimom, s kojim ih je povezivala i glagoljaška tradicija, osobito od 13. stoljeća kada je ta veza ujedno značila opstanak staroslavenske liturgije na jednome dijelu hrvatskoga nacionalnog prostora. Posve je jasno zašto je ta Antunovićeva molitva iz 1879. godine bila omiljena molitva biskupa Strossmayera – ona je sukus njegova ćirilometodskoga programa:

Hvala Tebi svemogućí Bože, koji si se umah u početku smilovao našoj krvi, pa si narod Slavenski već u prvu crkvu katoličku uvadjao, koja nam je rodila slavnog učenjaka, diku i slavu svih Slavena, u koga se ugledali, i kano da su mu duh upili, neumrla dva brata SS. Cyrill i Methodia, grčki redovnici, koji su našim dragim milozvučnim jezikom, ne samo sveto evangielie navieščivali, već i svetu Misu odpivali. Bu-

⁸⁹ Glasnik, god. 13 (1885), br. 3, str. 58.

⁹⁰ Vidi: Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski 1850–1900, Đakovo, 1994.

⁹¹ U nastavku slijedi: napisao i izdao Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik uz sljedeću dozvolu duhovne oblasti. *Laudandum hoc eximii auctoris opus ad typum admittitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878. Ludovicus m. pr. Archiepiscopus Colocensis. Ovo hvalevriedno, čestitog pisca Djelo dozvoljava se tiskati, u Budimpešti o blagdanu Neoskrvnjena Začeca bl. dj. Marije 1879. Ljudevit v. r. Nadbiskup Kalački. 1879. Tiskom s. Seregy Obrtna Zavoda Gluhoniemih. U Vacu.*

⁹² *Bog s' čoviekom na zemlji*, str. 489.

dite nam uvijek u Slavenstvu živi i po imenice poznati kao apoštoli, po Isusovu namjestniku na svetog Petra stolici sjedećem rimskom papi, za Slavenstvo opunovlašteni.

Vas je odlikovala goruća ljubav prema Slavenstvu, jerbo ste se iz silne daljine krenuli, te djelujući apoštolski u Bulgarii, tja do Morovaca naših braća dospili, a ondud vas neprocijenjene vrijednosti djelokrug, na svu rimsku Pannoniu iztegli, da dobrim Slavenom užežete velik svieć-njak uskrsnula Isusa, neka bi im svietlilo sve do skončanja svieta.

U *Dodatku* Katoličke Dalmacije br. 94 od 20. prosinca 1880. (str. 2–3) objelodanjen je tekst, prethodno otisnut u Katoličkome listu, *Enciklika Sv. otca Leona XIII od 30. rujna o.g. o Sv. Cirilu i Metodu. Plod prvi čazmanskoga kanonika Josipa Lehpamera*. U njemu se predlaže osnivanje Bratovštine molitve po uzoru na bratovštinu koju je odobrio papa Pio IX. breveom od 12. svibnja 1852. sa svrhom „moliti se bogu za milost: neka se iztočna crkva opet sjedini sa zapadnom“. Taj tekst govori o propozicijama osnivanja bratovštine, dužnostima njezinih članova i sl., a zanimljiv je zapravo zbog molitve koja se donosi u dodatku; riječ je o službenoj molitvi Bratovštine koja je upućena Svetoj Braći kao zagovaračima crkvenoga jedinstva:

O Bože, koji si nas po Sv. braći Cirilu i Metodu u jedinstvo vjere pozvao: sadruži opet našu razlučenu braću i sestre sa svetom katoličkom crkvom, da bude kako na nebu tako i na zemlji jedan pastir i jedno stado; što te molimo po zaslugah Isusa Krista, po zagovoru Marije Bogorodice i svetaca Cirila i Metoda te svih svetih. Amen.

Iz teksta *Proslava tisućgodišnjice smrti Sv. Metodija*⁹³ anonimnoga autora (-a-) doznajemo kako će se i Hrvati pridružiti toj svečanosti 6. travnja i kod kuće i u Velehradu, a inače obična vijest dobiva na zanimljivosti zbog kratke molitve u dodatku prošarane staroslavenizmima:

Otče sveti, Metodije, sliši zvanie naše, učitelju blagi ... Ot tebe divna dika slovjenском erjeom, vspominajušćim tvoe učenje ... Izprosi nam takove „ereje“, koji će tvoju baštinu medju nami razširiti i u vieke utvrditi.

Naveli smo na početku da je posebna vrsta molitve časoslov, brevi-jar ili oficij. Riječ je o kratkom (brevis) molitvenom obrascu koji je, uz to što je vezan za posebnu prigodu, vezan i uz točno određeno (molitveno) vrijeme u danu (ili noći). Tako se u Katoličkoj Dalmaciji⁹⁴ 1881. uz prigodnice pisane u povodu velikoga sveslavenskoga hodočašća u Rim nalazi i molitva iz oficija sročena kao pjesma pohvalnica (Ad Laudes) od 7 katrena za koju se kaže da ju je sastavio sam papa Lav XIII, koji je inače slovio kao

⁹³ Vienac, god. 17 (1885), br. 12, str. 188.

⁹⁴ Katolička Dalmacija, 27. lipnja 1881, god. XII, br. 47, str. 3–4.

izvrstan pjesnik.⁹⁵ I ovdje se ponavljaju poznati motivi: dijelovi životopisa Sv. Braće i crkveni raskol:

SS. Ćirilu – Metodu

Preslavna doma svjetlosti,
prijatna slavskim narodom
Zdravstvujte, braćo, godišnjim
Vas ćemo pjevom slaviti.

Rim Vas dočeka svečano,
Ogrli majka sinove,
Uresi krunom Vladika
Novom utvrdi jakosti.

Idete vjeru Kristovu
Divljim narodom dieliti;
Svjetlosti blagom punite
Koje prevari zabluda.

Dušu im čistu krivice
Nebeska žega razgrije;
Glagovja jad izmjenjuju
Cvjetići blage svetosti.

Stojeć sred dvora nebeskog
Primite smjerne vapaje;
Da vjerni budu Gospodu
Činite slavski narodi.

Razkola sliepce, Isusa
Jedino stado grlilo;
sliedeći stope djedinske
Vjera to bolje procvala.

Ti nas presveta Trojice
Nebeskim žarom potiči,
I daj nam divne primjere
Svetaca vjerno slijediti. Amen.

Ista se pjesma nalazi u latinskom originalu i u prijevodu na slovenski jezik (Preveo Žlogar u Ljubljani) u knjizi Ive Prodana *Povijest glagoljice i nje izvori* iz 1900. na stranici 191. Na istoj je stranici u Prodanovoj knjizi i molitva u čast Sv. Apostolima na latinskom jeziku:

Omnípotens sempitérne Deus, qui Slavóniae gentas per Beátos Confessóres tuos atque Pontifices Cyrillum et Methódium ad agnitiónem tui nóminis veníre tribuísti: presta, ut quorum festivitáte gloriámur, eórum consórtio copulèmur. Per Dóminum.

⁹⁵ U Splitu je 1905. godine objelodanjena zbirka pjesama pape Lava XIII, pravim imenom Joachima Peccija, *Pjesme Pape Leona XIII.* u prijevodu kanonika Vladimira Bakotića.

Na prethodnoj se stranici (190) Prodanove knjige nalazi himna uzeta iz časoslova *Za večernju* (In I. *Vesperis*) na latinskom i slovenskom jeziku. U bilješci uz nju stoji: „Štiva o životu ss. Ćirila i Metoda za časoslov uzeta iz Okružnice ‚Grande munus‘, i doisto su najprikladnija, jer poviestnički vrlo tačna, a u formi klasična. Prigodne himne, u koliko znamo, izpjevao je sam Sv. O. Papa Lav XIII. (...)“:

Krstjani, pojte slavo zdaj
Junakoma, ki vzeta v raj,
Lepota, kinč in stebra dva
Naroda sta slovenskega!

V ljubezni bratu brat udan
Pusti z ljubezni samostan;
Obá hitita urno tje –
Narodom dat zveličanje.

Bolgár in Ćeh in Moraván
Nebeške luči vživa dan;
Neštete trume, divje prej,
Peljata v čedo Petru zdej.

Vaj' venča venec nevenljiv,
Oj čujta prošnje jók ginljiv;
Slovénom nekđaj dani dar,
Ohranita vidva vsikdar!

Časti rod Vaji plemenit,
Naj hrani večne vere svit,
Kar dal prvák je, dal bo Rim,
Življenje večno dal bo vsim.

Oj Stvarnik, Rešenik svetá
Ki vir si vsega dobrega,
Naj se razlega hvala Ti,
Naj večna slava Ti doní.

Amen.

6. Putopisni tekstovi

Možda od svih navedenih ćirilometodskih tekstova umjetničkome izrazu najviše streme dva opsežna putopisa napisana u povodu istoga događaja: velikoga zahvalnog sveslavenskog hodočašća u Rim 1881. godine. Jedan je izišao iz pera anonimnoga đakovačkog hodočasnika-putopisca (vjerojatno nekoga od svećenika iz pratnje biskupa Strossmayera) koji je izlazio u Glasniku Biskupija Đakovačke i Srijemske 1881. godine, a drugomu je autor Dragutin Jambrečak i nosi naziv *Rimsko hodočašće. Slike o sla-*

venskom hodočašću u Rim godine 1881. Taj je tekst najprije objavljivao na stranicama Katoličkoga lista 1881/2. godine, a potom i u samostalnoj knjizi (Zagreb 1882). Njegovu je književnu vrijednost potvrdio i Adolfo Veber Tkalčević, hrvatski književnik i jezikoslovac, u svome kritičkom osvrtu *Sud o rimskom hodočašću*.⁹⁶ Taj putopis spominje i Ante Franić u svojoj knjizi *Hrvatski putopisi romantizma* (Zadar, 1983, str. 104).⁹⁷

6. Zaključna razmatranja

Iako korpus ćirilometodskih književno(umjetničkih) tekstova iz druge polovice 19. st. nije ni izdaleka iscrpljen, budući da su se u to vrijeme i brojni drugi časopisi⁹⁸ (a potvrdili smo da su upravo oni izvor ovakvih tekstova) osim navedenih bar sporadično bavili ćirilometodskom problematikom, dali smo jedan pregled koji potvrđuje da bismo spomenute tekstove, ako ne zbog drugih razloga, onda bar zbog brojnosti trebali uzeti u obzir, registrirati i protumačiti kako bi naši zaključci o tome dijelu hrvatske književnojezične povijesti bili obuhvatniji i vjerodostojniji. Iako su mahom razasuti po periodici 19. stoljeća, oni postoje, veže ih zajednička poetička nit koja nam daje pravo da govorimo o ćirilometodskoj književnosti 19. stoljeća i ne bi smjeli biti zaobilaženi ni kao konstitutivna sastavnica hrvatske književnosti ni kao građa za paleoslavističke studije koje promišljaju uključenost baštine Slavenkih Apostola u 19. stoljeće.

Izvori

1. Antunović, Ivan, *Bog s' čovikom na zemlji, napisao i izdao Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik uz sliedeću dozvolu duhovne oblasti. Laudandum hoc eximii auctoris opus ad ty-*

⁹⁶ Vidi: Katolički list, 1882, br. 46, god. XXXIII, str. 362–364.

⁹⁷ Pomalo čudi što se spomenuti „đakovački putopis“, iako literarnim vrijednostima ne zaostaje za Jambrečakovim, osim što je mnogo kraći, kod Franića uopće ne spominje.

⁹⁸ Primjerice: *Hrvatska vila*, Zagreb (1880); *Slovinac, ilustrovani list za književnost, umjetnost i obrtnost*, Dubrovnik (1877); *Iskra, književno-poučni listopad, Novi hercegovački bosiljak*, Mostar (1882); *Hrvatska* (prilog *Katoličke Dalmacije*), Zadar (1883); *Neven*, Sombor; *Pozor, list Neovisne narodne stranke* (1859); *Sriemski Hrvat*, Vukovar (politika, pouka, zabava), (1877); *Sloboda, pravaški list* (1877), Kvarner, izlazi u Bakru 2 puta mjesečno; *Narodni list, list Narodne hrvatske stranke u Dalmaciji*, Zadar (1861); *Narod*, Split, izlazi 2 puta tjedno; *Naša Sloga, gospodarstvo i politika*, Trst – Ogranak istarskih Hrvata.

- pum admittitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878. Ludovicus m. pr. Archiepiscopus Colocensis. Ovo hvalevriedno, čestitog pisca Djelo dozvoljava se tiskati, u Budimpešti o blagdanu Neoskrvnjena Začeca bl. dj. Marije 1879. Ljudevit v. r. Nadbiskup Kalački. 1879. Tiskom s. Seređy Obrtna Zavoda Gluhoniemih. U Vacu.*
2. *Dragoljub*. Hrvatski kalendar za godinu 1863. Uredio Gjuro Stjepan Deželić. U Zagrebu.
 3. *Glasnik Biskupija Đakovačke i Srijemske, Đakovo*, 1882, br. 20, god. X.
 4. *Glasnik Biskupija Đakovačke i Srijemske*, 1885, br. 3, god. XIII.
 5. *Hrvatska Bogu i Hrvatskoj, Časopis za zdravu prosvjetu, za pouku i zabavu, za hrvatski jezik*, 1893, br. 5, god. VIII.
 6. Kapić, Juraj, *Pučke pisme* (drugo izdanje), Split, 1895.
 7. *Katolička Dalmacija, Zadar*, 1880, br. 44, god. XI.
 8. *Katolička Dalmacija, Zadar*, 1881, br. 47, god. XII.
 9. *Katolički list, Zagreb*, 1854, br. 12, god. V.
 10. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 9, god. XIV.
 11. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 11, god. XIV.
 12. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 12, god. XIV.
 13. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 24, god. XIV.
 14. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 25, god. XIV.
 15. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 26, god. XIV.
 16. *Katolički list, Zagreb*, 1863, br. 28, god. XIV.
 17. *Katolički list, Zagreb*, 1880, br. 46, god. XXXI.
 18. *Katolički list, Zagreb*, 1881, br. 18, god. XXXII.
 19. *Katolički list, Zagreb*, 1881, br. 27, god. XXXII.
 20. *Katolički list, Zagreb*, 1881, br. 28, god. XXXII.
 21. *Katolički list, Zagreb*, 14. srpnja 1881, br. 29, god. XXXII.
 22. *Katolički list, Zagreb*, 1881, br. 30, god. XXXII.
 23. *Katolički list*, 1882, br. 46, god. XXXIII.
 24. *Katolički list, Zagreb*, 1885, god. XXXVI.
 25. *Katolički list, Zagreb*, 1886, br. 50, god. XXXVII.
 26. *Pjesme pape Leona XIII. (Joahima Pecci.)*, Tisak Leonove tiskare u Spljetu, 1905.
 27. *Pozor, Zagreb*, 21. listopada 1863, br. 240, god. IV.
 28. *Pozor, Zagreb*, 22. listopada 1863, br. 241, god. IV.
 29. *Pozor, Zagreb*, 23. listopada 1863, br. 242, god. IV.

30. Prodan, Ivo, *Povijest glagoljice i nje izvori*, Zadar, 1900.
31. *Pučki list*, Split, 1893, br. 5, god. III.
32. *Pučki list*, Split, 1893, br. 7, god. III.
33. *Pučki list*, Split, br. 5, 1894, god. IV.
34. *Pučki list*, Split, br. 16, 1894, god. IV.
35. Rački, Franjo (ur.), *Tisućnica slovjenjskih apostolah Sv. Cirila i Metoda*, Zagreb, 1863.
36. *Vienac*, Zagreb, 1874, br. 42, god. VI.
37. *Vienac*, Zagreb, 1881, br. 31, god. XIII.
38. *Vienac*, Zagreb, 1881, br. 37, god. XIII.
39. *Vienac*, Zagreb, 1882, br. 42, god. XIV.
40. *Vienac*, Zagreb, 1882, br. 43, god. XIV.
41. *Vienac*, Zagreb, 1884, br. 51, god. XVI.
42. *Vienac*, Zagreb, 1885, br. 12, god. XVII.
43. *Vienac*, Zagreb, 1888, br. 8.
44. *Vienac*, Zagreb, 1894, br. 7.
45. *Vienac*, Zagreb, 1894, br. 17.
46. *Vienac*, Zagreb, 1895, br. 6.
47. *Vienac*, Zagreb, 1899, br. 27, god. XXXI.
48. Vragaš, Štefan (Prema staroslavenskom tekstu i drugim prijevodi-ma sastavio), *Život Sv. Konstantina Ćirila i život Sv. Metoda*, Matica slovačka, 1991.
49. *Vrhbosna*, 1. siječnja 1888, br. 24, god. II.
50. *Vrhbosna*, 15. rujna 1896, br. 18, god. X.
51. *Vrhbosna*, 15. siječnja 1888, br. 2, god. II.
52. *Vrhbosna*, 1897, br. 13, god. XI.

Literatura

- Bibo, Ištvan, Raspad teritorijalnog statusa Srednje i Istočne Evrope i nastanak jezičnoga nacionalizma. U: I. Bibo – T. Huszar – J. Szucs, *Regije europske povijesti*, Zagreb, 1995, str. 18–24.
- Bošković Stulli, Maja – Divna Zečević, Usmena i pučka književnost, *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 1, Zagreb, 1978.
- Bratulić, Josip, *Hrvatska propovijed – Od svetoga Metoda do biskupa Strossmayera*, Erasmus, Zagreb, 1996.
- Cepelić, Milko – Matija Pavić, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski 1850–1900*, Đakovo, 1994.
- Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb / Cankarjeva založba Ljubljana, 1987.

- Franić, Ante, *Hrvatski putopisi romantizma*, Zadar, 1983.
- Franičević, Marin, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983.
- Gjurgjan, Ljiljana Ina, *Mit, nacija i književnost „kraja stoljeća“: Vladimir Nazor i W. B. Yeats*, NZMH, Zagreb, 1995.
- Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti*, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
- Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Ježić, Slavko, *Hrvatskoj književnosti 1100–1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. (prema prvom izdanju knjige: Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944).
- Jolles, Andre, *Jednostavni oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1968.
- Lukić, Milica, Ćirilometodske okružnice biskupa J. J. Strossmayera u Glasniku Biskupija Bosanske i Srijemske od 1873. do 1900. godine. U: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – Vukovar kao paradigma muke*, Zbornik radova 4. međunarodnog znanstvenog simpozija / Jozo Čikeš (ur.), Vukovar 2004, str. 146–161, ili u: *Republika*, mjesečniku za književnost, umjetnost i društvo br. 11, Zagreb, god. LX, studeni 2004, str. 97–107.
- Lukić, Milica, Crtice o sveslavenskom hodočašću u Rim 1881. (Prilog za noviju povijest glagolizma). U: *Zavičajnik*, Zbornik Stanislava Marijanovića / Milovan Tatarin (ur.), Osijek, 2004, str. 233–251.
- Pavličić, Pavao, *Književna genologija*, Liber, Zagreb, 1983.
- Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti*. Od Bašćanske ploče do danas, Golden marketing, Zagreb, 2003.
- *Prošlost u sadašnjosti. Popularnost pučkog književnog mišljenja*, Mala teorijska biblioteka, Osijek, 1991.
- Sablić Tomić, Helena, *Intimno i javno*, Suvremena hrvatska autobiografska proza, Naklada Ljevak, Zagreb, 2002.
- Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- *Suvremena katolička enciklopedija*, Laus, Split, 1998.
- Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga I. Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750–1881), Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

- Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Izdanje Matice Dalmatinske, Zagreb, 1913. (Izdala Matica hrvatska).
- Zečević, Divna, Pučki prigodni tekstovi 19. stoljeća u slavu „slavenskih apostola“ Ćirila i Metodija, *Slovo*, Zagreb, 1986, br. 36, str. 203–316.
- Žmegač, Viktor, Suvremena zbilja kao književni problem. U: Batušić / Kravar / Žmegač, *Književni protusvjetovi, Poglavlja iz hrvatske moderne*, MH, Zagreb, 2001.

Milica LUKIĆ

THE POPULARIZATION OF CYRILLO-METHODIAN CONCEPT THROUGHOUT THE CROATIAN NATIONAL AREA OF THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

The text analyses literary (artistic) texts collected in Zagreb Catholic newsletter “Katolički List”, the herald of dioceses of Srijem and Đakovo “Glasnik Biskupija Đakovačke i Srijemske”, “Katolička Dalmacija” Zadar Catholic newspaper, “Pučki list” from Split, “Vienac” and other numerous publications. The aim of the text is to draw attention to this respectable corpus of Cyrillo-Methodian texts, mostly of occasional character, and their part in popularization of Cyrillo-Methodian concept in the second half of the nineteenth century. It brings an outline for the genealogic division of Cyrillo-Methodian literature of that period: 1. occasional poems: a) occasional poems dedicated to the Holy Brothers, occasional poems dedicated to the great Cyrillo-Methodians of the nineteenth century (J. J. Strossmayer, Franjo Rački, Mihovil Pavlinović, Pope Leo XIII etc.), b) epic poems (small epics); 2. epistolary genres: a) circular letters, b) addresses – applications – open letters; 3. rhetorical works: a) speeches, b) sermons; 4. prayers in honour of the Holy Brothers; 5. autobiographical prose: a) travel writings.

Key words: *Cyrillo-Methodian legacy, nineteenth century, Cyrillo-Methodian literature*